Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

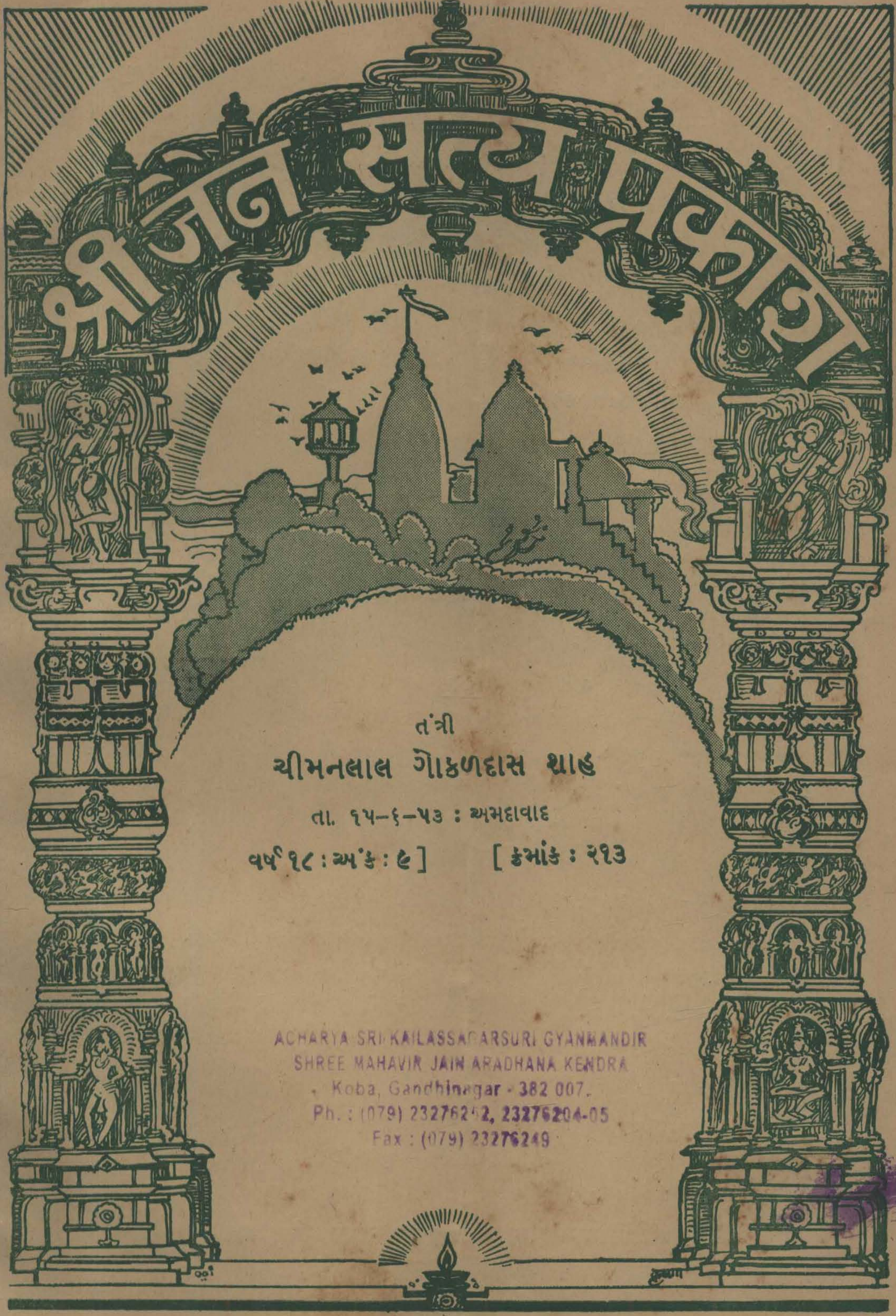

श्री जैन सत्य प्रकाश

તંત્રી

ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ

તા. ૧૫-૬-૫૩ : અમદાવાદ

વર્ષ ૧૮ : અંક : ૯] [ક્રમાંક : ૨૧૩

ACHARYA SRI KAILASSAGARSURI GYANMANDIR
SHREE MAHAVIR JAIN ARADHANA KENDRA
Koba, Gandhinagar - 382 007.
Ph. : (079) 23276252, 23276204-05
Fax : (079) 23276249

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

विषय-दर्शन

અંક :	વિષય :	લેખક :	પૃષ્ઠ :
૧.	નિર્મળ મન :	પૂ. મુ. શ્રીચંદ્રપ્રભસાગરજી :	૧૪૫
૨.	સંઘપતિ વિસલની વિશેષ શિલ્પકૃતિઓ :	પં. શ્રી. ચીમનલાલ લલ્લુભાઈ ઝવેરી :	૧૪૭
૩.	જૈન દર્શનનો કર્મ-સિદ્ધાંત અને તેનું તુલનાત્મક અવલોકન :	પ્રો. શ્રી હીરાલાલ ર. કાપડિયા :	૧૫૨
૪.	પ્રશ્નોત્તર-કિરણાવલી :	પૂ. આ. શ્રીવિજયપદ્મસૂરિજી :	૧૫૯
૫.	પ્રાચીન તીર્થ ચંદ્રપ્રભાસ પાટણ અને પ્રતિમાલેખો :	પૂ. મુ. શ્રી ચંદનસાગરજી:	૧૬૧
૬.	કડવામત પટ્ટાવલીમેં ઉલ્લિખિત ઉનકા સાહિત્ય :	શ્રી. અગરચંદજી નાહટા :	૧૬૩

[અનુસંધાન પૃ. ૧૬૦ થી ચાલુ]

૬૪. પ્રશ્ન—પાંચમી સ્થિરા દષ્ટિ ક્યારે પ્રગટ થાય ?

ઉત્તર—જ્યારે સમ્યગ્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ક્રિયાને સારભૂત માનવાની નિર્મલ ભાવના થાય, અને હૃદયમાં રત્નની કાંતિની જેમ નિર્મલ તત્ત્વશ્રદ્ધા પ્રગટ થાય અને ક્રોધાદિ કષાય પ્રત્યે તિરસ્કાર ભાવ પ્રગટ થવાથી કષાયની મંદતા થાય ત્યારે સમજી લેવું કે સ્થિરા દષ્ટિ પ્રગટ થઈ છે. આ દષ્ટિમાં જીવને યથાર્થ સમ્યગ્દર્શન ગુણ જરૂર પ્રગટ થાય છે તેથી તે જીવ ઉત્તમ ધાર્મિક અનુષ્ઠાનોની યથાશક્તિ પરમ બહુમાનથી સાધના કરે છે અને કદાગ્રહને સેવતો નથી-૬૪.

૬૫. પ્રશ્ન—છઠ્ઠી કાન્તા દષ્ટિનું અને સાતમી પ્રભાદષ્ટિનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જેમાં તારાના પ્રકાશ જેવો બોધ હોય, નિશ્ચલ તત્ત્વની શ્રદ્ધા હોય અને ઘણા અર્થને સમજવાની શક્તિ હોય અને સમ્યક્ત્વ મોહનાંદલિયાનો અનુભવ ચાલુ હોય ત્યારે કાન્તા દષ્ટિ જાણવી. તથા જેમાં સૂર્યના પ્રકાશ જેવો બોધ હોય અને તત્ત્વોમાં નિશ્ચલ રુચિ હોય અને જે કુદર્શન રૂપ અંધકારને દૂર કરવામાં સૂર્યના જેવી હોય તે પ્રભા દષ્ટિ કહેવાય-૬૫.

૬૬. પ્રશ્ન—આઠમી પરાદષ્ટિનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જેમાં તત્ત્વરુચિ બહુ જ નિર્મલ હોય, ને ચંદ્રમાના જેવો બોધ હોય તથા કષાયનો ઉદય શાંત (બહુમંદ) હોય, અને વિષયવાસના તદ્દન નાશ પામે છે તે પરાદષ્ટિ-વાળા મહાત્મા પુરુષો ધર્મસંન્યાસને પામેલા હોવાથી કૃતકૃત્ય બને છે. કહ્યું છે કે—

तन्नियोगान्महात्माथ, कृतकृत्यस्तथा भवेत् ॥
यथाऽयं धर्मसंन्यासविनियोगान्महामुनिः ॥ १ ॥ ૬૬.

[જુઓ : અનુસંધાન ટાઈટલ પૃષ્ઠ : ૩]

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

॥ ॐ अर्हम् ॥
अखिल भारतवर्षीय जैन श्वेताम्बर मूर्तिपूजक
मुनिसम्मेलन संस्थापित
श्री जैनधर्म सत्यप्रकाशक समितिनुं मासिक मुखपत्र
जेशिंगभाईनी वाडी : घीकांटा रोड : अमदावाद (गुजरात)

वर्ष : १८	વિક્રમ સં. ૨૦૦૯ : વીર નિ. સં. ૨૪૭૯ : ઈ. સ. ૧૯૫૩	क्रमांक
अंक : ९	જેઠ સુદિ ૪ : સોમવાર : ૧૫ જુન	२१३

નિર્બળ મન

લેખક:—પૂજ્ય મનિરાજ શ્રીચંદ્રપ્રભસાગરજી

જે માણસે પોતાની મનોભૂમિને સિદ્ધાન્તોના રસાયણુથી વજ્રમયી બનાવી નથી એ માણુસ સંયોગોની મધ્યમાં રહેલ ચંચલ લોલક જેવો છે. ક્ષણુમાં શૂરવીરનો વેશ પહેરે અને ક્ષણુ પછી કાયરનો સ્વાંગ ધારણુ કરતાં પણુ વાર નથી લગાડતો.

આવો માણુસ જે બોલતો હોય છે તે સત્ય નથી હોતું. એ જે વિચારોને ઉચ્ચારતો હોય છે તે વિચારો પરિપક્વ નથી હોતા, એ જે નિર્ણુય લેતો હોય છે તે નક્કર નથી હોતા ! એ ઘણું ખરું સંયોગો પર દૃષ્ટિ રાખી જીવનારો અતિસામાન્ય માનવ હોય છે.

એ સંયોગો સામે ટક્કર ઝીલી શકતો નથી એટલે પ્રતિકૂલ સંયોગો આવતાં ભયનો માર્યો બોલવાનું નથી બોલી શકતો અને ન બોલવાનું બોલી નાખે છે. ઘણીવાર તો એ માનસિક ભૂમિકામાં ઘણા વખતથી ઘૂંટેલું, પોતાના ચિર–અનુભવમાંથી તારવેલું અને પોતે પ્રિય બનાવેલું સત્ય પણુ પ્રગટ કરી શકતો નથી, અને સંયોગોને લીધે અણુધાર્યું આવેલું, જ્યાં ત્યાંથી સ્થૂલ રીતે ભેગું કરેલું અને હૃદયે જેને માટે સમ્મતિ ન આપી હોય એવું એ વ્યક્ત કરે છે અને લોકોને જણાવવા પ્રયત્ન કરે કે, આ જ મારા વિચારોનું પરિપક્વ ફળ છે. પણુ ખરી રીતે એ આત્માની સંમતિ વિનાનું હોય છે અને ભય ને નિર્બળતામાંથી પ્રગટેલું હોય છે.

જેમ એના અભિપ્રાય માટે બને છે તેવું જ એના નિર્ણયો માટે, સંકલ્પો માટે પણુ બને છે. કરેલા નિર્ણયને પ્રતિકૂલ સંયોગો ઊભા થતાં એ શીઘ્ર ચંચલ થઈ જાય છે. નિર્ણયના આધારે સદ્‌વૃત્તિ એને અયોગ્ય કાર્ય ન કરવા સમજાવે છે–પોકાર કરીને કહે છેઃ–" નહિ, નહિ; આ કાર્ય તારાથી ન થાય, કારણુ કે આ કાર્ય ન કરવાનો તેં નિર્ણુય કર્યો છે. આ કાર્યનો તેં આત્મસાક્ષીએ ત્યાગ કર્યો છે. આ કાર્ય ન કરવાનું તેં અમુકને વચન આપ્યું છે; વચનભંગ ન કર. વિશ્વાસઘાતના પંથે ન જા. વચનભંગ જેવું પાપ કયું હોઇ શકે ? પ્રતિજ્ઞાભંગનું પાપ આત્માને પશ્ચાત્તાપની પાવકજ્વાળામાં જીવનભર બાળ્યા કરે છે. માટે નિર્ણયને

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

વળગી રહે. પ્રતિજ્ઞાના પવિત્ર શબ્દોને દેવ માની એની પૂજા કર. પ્રલોભનના પ્રવાહમાં પ્રતિજ્ઞાને વહેતી ન મૂક. પ્રવાહમાં તણાવવામાં નથી તો મર્દાઈ કે નથી માણસાઈ....."

પણ સંયોગોના સુંવાળા વાતાવરણથી નિર્બળ બનેલું મન સદ્વૃત્તિઓને પ્રલોભનભરી વસ્તુઓ ચિંધી, નિર્ણયના પાયાને હચમચાવી મૂકે એવી દલીલો પકડતાં કહે છે: "બેસ, બેસ હવે; મોટો નિર્ણય ન જોયો હોય તો! અમુક સંયોગોમાં અમુક નિર્ણય કર્યો એટલે ગદ્ધાપૂછની જેમ એને જ વળગી રહેવું? આ તે કંઈ નિર્ણય કહેવાય કે જડતા? તે સંયોગોમાં લાભ દેખાતો હતો, વાતાવરણ અનુકૂલ હતું અને માનસિક સ્થિતિ પણ એ રીતે ગોઠવાઈ ગઈ હતી એટલે નિર્ણય લેવાઈ ગયો. પણ આજ! આજ એ સંયોગો નથી, એ વાતાવરણ નથી અને મનને ટેકો આપી ટટાર કરે એવી પરિસ્થિતિ પણ નથી. એટલે ગઈ કાલનો નિર્ણય આજ કેમ કામ લાગે? ઉનાળામાં ગરમી થાય એટલે માણસ નિર્ણય કરે કે મારે ગરમ કપડાં ન પહેરવાં પણ શિયાળામાં એ જ નિર્ણયને વળગી રહે તો? તો શું? છતે કપડે ટાઢમાં ધ્રૂજીને મરવું જ પડે ને? એટલે ઉનાળા પૂરતો એ નિર્ણય યોગ્ય પણ શિયાળામાં અયોગ્ય. અન્ધારું હોય અને ઠંડકનાં કાળા ચશ્મા ન પહેરવાનો નિર્ણય કરે અને ધોમ તડકામાં ચાલવાના પ્રસંગે કોઈ કાળા ચશ્મા પહેરવા આપે તો શું એમ કહેવું કે "ના, મેં ચશ્મા ન પહેરવાનો નિર્ણય કર્યો છે; હું ચશ્મા નહિ પહેરું." એમ કહેનારનો ઉત્તર શું પ્રજ્ઞાભર્યો ગણાય કે જડતાભર્યો? માટે નિર્ણય–પ્રતિજ્ઞા એ તો સંયોગોના પાણી પર પ્રગટેલા પરપોટા છે. એનો આધાર ન રખાય અને એને વળગી પણ ન રહેવાય. એવો પ્રતિજ્ઞાનો પરપોટો ફૂટી જાય તો એની પાછળ અફસોસ કરી આંસુ સારતા ન બેસાય. એ તો ચાલ્યા જ કરે. સંયોગોના પ્રવાહ પર એવા તો હજારો પરપોટા ઉત્પન્ન થાય અને હજારો વિલય પામે. એ સૌને માટે રડવા બેસીએ તો આપણો આરો ક્યારે આવે? ભોળી સદ્વૃત્તિ! આમ જો, આ વસ્તુ કેવી સુંદર છે! આજ એ તારી સામે આવી છે. તને માધુર્ય-ભર્યું આમન્ત્રણ આપે છે. આજ એ તારે દ્વારે આવેલ છે. આવતી કાલે તુ ભીખ માંગીશ તોય નહિ મળે, માટે નિર્ણયની જડતાને છોડ. પ્રતિજ્ઞા પડખે રાખ અને મળેલી વસ્તુનો લાભ લઈ લે...!" પ્રલોભન અને આકર્ષણના પ્રવાહમાં તણાયેલું મન આવી સુંવાળી દલીલો કરી, નિર્ણયના બંધને તોડી નાખે છે અને બંધ તૂટ્યો પછી વાસનાનો પ્રવાહ તો ધસમસતો આવી પડે અને એ વાસનાનો પ્રવાહ નાના મોટા નિયમોને તોડતો, સદ્વૃત્તિઓનું ઉન્મૂલન કરતો, પવિત્ર વિચારોને કિનારે ફગાવતો, માનવીને અધઃપતનની ખીણ સુધી લઈ જાય છે. આવા નિર્બળ મનના માણસને, પોતાનું સર્વસ્વ લૂંટાઈ ગયા પછી જ ખબર પડે છે કે, હું સર્વસ્વ ખોઈ બેઠો છું. પણ હવે શું થાય? ખબર પડે ત્યારે તો ઘણું જ મોડું થઈ ગયું હોય છે. આવા નિર્બળતાના પરમાણુઓથી ઘડાયેલા માણસોની આ સંસારમાં ખોટ નથી. એ આવે છે અને જાય છે. જન્મે છે ને મરે છે. એમનું જીવન પાના વિનાના પુસ્તકના બે પુંઠા જેવું હોય છે; જેમાં માત્ર જન્મ અને મરણનાં બે પુંઠાં હોય છે. વચલો ભાગ સાવ કોરો! એ મરવાની આળસે જીવે છે અને મૃતજીવન પુનઃ મેળવવા માટે મરે છે. એમના મરણ પાછળ કોઈનાં સાચાં આંસુ હોતાં નથી તેમ એમના માટે કોઈનાય હૈયામાં સન્માન હોતું નથી. એમના પ્રતિજ્ઞાહીન જીવનથી સંસારને કંઈ લાભ થતો નથી તેમ એમના ગમનથી–મૃત્યુથી જગતને કંઈ ખોટ પડતી નથી. એ રુદન કરતા આવે છે ને આંસુ સારતા જાય છે. આ પણ એક જન્મ છે, અને તે પણ પાછો–મનુષ્યભવનો!

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

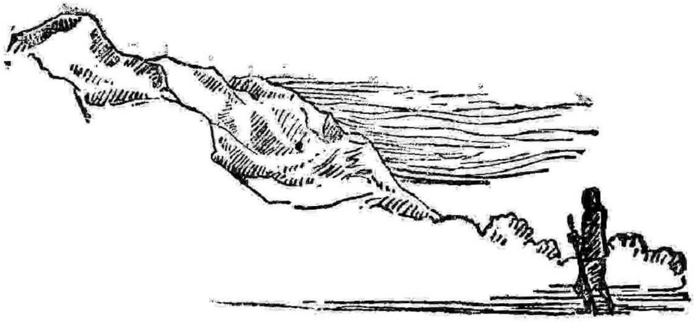

સંઘપતિ-વિસલની

વિશેષ શિલ્પકૃતિઓ

લેખકઃ— **શ્રીયુત પં. ચીમનલાલ લલ્લુભાઈ ઝવેરી, વૈદ્ય**

ઈડર રાજ્યની સરહદમાં આવેલું કલોલ પ્રાચીન ગામ છે. એનું પુરાતન નામ કનકાવતી. એ ગામ ખેડબ્રહ્માથી ૭ માઈલ દૂર છે.

કલોલ ગામમાં હાલ ઠાકરડાઓનાં ૨૫–૩૦ ઘરોની વસ્તી છે. ગામની આજુબાજુએ પડેલાં ભગ્નાવશેષો ખાતરી આપે છે કે એક સમયે માનવસમૃદ્ધિથી ભરપૂર આ ગામ વિશાલ હશે. આજે અહીં એક પણ જૈનની વસ્તી નથી.

કલોલ ગામની નજીક એક પડી ગયેલા દેવળનો ઓટલો છે. એક ભરવાડે પોતાની કોઈ જરૂરિયાત માટે એ ઓટલાનો પથ્થર ઉખાડતાં પગથિયાંવાળું ભોયરું તેના જોવામાં આવ્યું, એ વાત તેણે આજુબાજુના લોકોને જાહેર કરી ત્યારે પાસેના દેરોલ ગામવાસી જૈનોને પણ ખબર પડી. તે વખતે ઈડરવાસી હુંબડજ્ઞાતિના શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક વડી પોષાલ-ગચ્છના શાહ ચુનિલાલ છગનલાલ કોઈ અંગત કામે એ ગામે ગયા અને સાથોસાથ ભોયરું પણ જોયું. તેમણે અંદર ઊતરી જોયું તો મોટી મોટી જિનમૂર્તિઓ તેમાં હતી. તેમણે મજુરો દ્વારા તમામ ભોયરું સાફ કરાવી અંદરનાં મૂર્તિપટ્ટકો બહાર કઢાવ્યાં. એ મૂર્તિપટ્ટકો વડેરાબળ ઠાકોરશ્રીના દરબારમાં એક બાજુએ સૌને જોવા માટે ખુલ્લાં મુકાવ્યાં અને તે પટ્ટકો ઈડર લઈ જવા માટે આઠ દસ દિવસનો વાયદો કરી ઈડર આવ્યા.

ઉપર પ્રમાણે ઠાકોરશ્રીના કબજે સોંપાયેલા મૂર્તિપટ્ટકોની જ્યારે ઈડરના દિગંબર જૈન હુંબડોને ખબર પડી કે તરત જ બ્રહ્મચારી ચુનિલાલજી તેમજ કોઠારી કાલિદાસ જુમાભાઈ તા. ૨૬–૯–૫૨ ના દિવસે તે મૂર્તિપટ્ટકો જોવા ગયા. તેમણે જૈનપટ્ટો દિગંબરીય હોવાની ખાતરી આપી. એટલે તા. ૨૭–૯–૫૨ ને દિવસે ઈડરવાસી પંદર-વીસ હુંબડ જૈનો મોટર લઈને ત્યાં ગયા ત્યારે રાત થઈ ચૂકેલી હોવા છતાં રાતોરાત એ પટ્ટો મોટરમાં ચડાવી તેઓ વિદાય થયા. પરંતુ માર્ગમાં મોટર રેતીમાં ખૂંચી જતાં બંધ પડી જે બીજે દિવસે કામ આવી શકી. જ્યારે આ પટ્ટકો ત્યાંથી ઊઠાવાયાં ત્યારે અને ઈડર આવ્યા બાદ તેઓએ એ વાત જાહેર રીતે કરી હતી કે જો આ પટ્ટકો, લેખો ઉપરથી શ્વેતાંબર હોવાનું સાબિત

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

થાય તો કલોલથી ઇડર લાવતાં જે ખર્ચ થયું હોય તે પટ્ટ લઇ જનાર આપે પરન્તુ મૂર્તિઓ હિંમતનગરની ખાણના કકરા પથ્થરમાં કોતરેલી હોવાથી તેનો લેખ વાંચવો મુશ્કેલ થઇ પડ્યો. માત્ર બાહ્યચિહ્નથી જ તેઓ અને બીજાઓ એને ઓળખી શક્યા. એ રીતે મૂર્તિપટ્ટકો વિજયાદશમીની બપોરે ત્રણ વાગે સન્માનપૂર્વક ઇડરમાં લાવી દિગંબર જૈન ઋષભદેવ ચૈત્યમાં ઉપાશ્રયની બે જુદી જુદી ઓરડીઓમાં મૂકી તાળાં વાસી દીધાં. માત્ર ખાસ પ્રેક્ષકો આવતાં તેઓ ઉઘાડીને એ બતાવતા. એ દેવળમાં દર્શનાર્થીઓ માટે એ મૂર્તિ-પટ્ટકો ગોઠવવા માટે પુષ્કળ જગા હોવા છતાં તેને ઓરડીઓમાં તાળાબંધ કરી દીધાં છે; એ એક નવાઈ જેવું છે.

મારું પટ્ટ નિરીક્ષણઃ—

જ્યારે દિગંબર બંધુઓએ આ પટ્ટો પોતાને કબજે કર્યાં ત્યારે આ પટ્ટકો વસ્તુતઃ કોનાં છે તે નિર્ણય કરવા ઈડર જૈનશ્વેતાંબર સંઘ તરફથી મને આમંત્રણ થયું. એ સમયે હું પ્રાંતિજ જૈન શ્વેતાંબર પાઠશાળાના અધ્યાપકના કામ ઉપર નિયુક્ત હતો. ઈડર સંઘના આમંત્રણને માન આપી હું ઈડર ગયો, અને દિગંબર બંધુઓને તે પટ્ટો-બતાવવા શ્વેતાંબર સંઘ તરફથી કહેવામાં આવ્યું. મારી જાતતપાસ દરમિયાન એ પટ્ટોને મેં ધારીને જોયાં ત્યારે એનો ભેદ મારી નજરે પડ્યો. એ પટ્ટોનું વર્ણન આ પ્રમાણે છેઃ—

પટ્ટ નં. ૧ નંદીશ્વરદ્વીપ:

આ પટ્ટની ઊંચાઈ ૪ ફૂટ ૭ ઈંચ અને પહોળાઈ ૪ ફૂટ ૪ ઈંચ છે.

આ પટ્ટમાં ભૂલોકના આઠમા દ્વીપ નંદીશ્વરમાં ચારે દિશાએ આવેલા રુચક નામે પહાડોના શિખરો ઉપર આવેલા શાશ્વતા જિનચૈત્યોનો દેખાવ કોતરવામાં આવેલો છે. પટ્ટની મર્યાદિત જગ્યામાં સંપૂર્ણ નંદીશ્વરનો પૂરો દેખાવ બતાવવો અશક્ય થવાથી પ્રત્યેક દિશાએ ચાર ચાર દેવાલયોનો દેખાવ આપ્યો છે, જે શાસ્ત્રમાં વર્ણવ્યા પ્રમાણે દરેક ચતુર્મુખપ્રાસાદો હોય એમ લાગે છે.

પટ્ટને ચોરસનું રૂપ આપી શિલ્પકારે મધ્ય ભાગે આશરે પાંચથી સાત ઈંચ મધ્યના ઊંચા જંબૂદ્વીપને ફરતા લવણસમુદ્ર વગેરે સાત દ્વીપો અને સમુદ્રોનાં વર્તુલો માત્ર બતાવી આ નંદીશ્વર દ્વીપનો દેખાવ રજૂ કર્યો છે. આ પટ્ટનો નીચેનો પથ્થર આખો છે અને ઉપલો ભાગ ત્રણ ભાગે જોડેલો છે. કુલ ચાર ભાગ આ પટ્ટના છે.

આ પટ્ટની નીચેની બાજુએ સાગર-વર્તુલની બહાર વધતા ખૂણાઓના ભાગમાં એક છેડે, હાથ જોડી સ્તુતિ કરતી એક સ્ત્રી બેઠેલી છે, જેનો જમણો ઢીંચણ ઊભો છે, તથા એક સરણાઈ વગાડતી અને એક કાંસી વગાડતી સ્ત્રી છે, તેમના ઉપર છાયા આપતું વૃક્ષ કોતરેલું છે. જ્યારે બીજે ખૂણે એક મૃદંગ વગાડતી નૃત્ય કરતી નર્તિકા અને સારંગી વગાડ-નારી સ્ત્રી છે, જેના ઉપર પણ છાયાદાર વૃક્ષ બતાવેલું છે.

નવમા સાગર-વર્તુલમાં પાણીના તરંગો અને જલચર પ્રાણીઓનો દેખાવ આપેલો છે.

વર્તુલાકાર સાગરની અંદર નંદીશ્વર દ્વીપના રુચકગિરિઓનો દેખાવ આપતાં ખાલી પડતી નાની નાની જગ્યાઓમાં થોડે થોડે અંતરે ભૂમિ ઉપર બેસી એક પગ ઊંચો રાખી

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

બે હાથ જોડી સ્તુતિ કરતા બે શ્રેષ્ઠીઓનાં રૂપો આલેખ્યાં છે. તેના આસનની પટ્ટીમાં વર્ષ અને તેમનાં નામ કોતર્યાં છે, પરન્તુ એકનો સ્પષ્ટ ઉકેલ થઈ શક્યો છે જ્યારે બીજાનો ઉકેલ થયો નથી. શ્રેષ્ઠીવર્યોની મુખાકૃતિમાં દાઢીનો દેખાવ પણ સ્પષ્ટ નજરે ચડે છે.

જે શ્રેષ્ઠીનું નામ સ્પષ્ટ વંચાય છે તેનું નામ અને વર્ણન આગળ આપ્યું છે. તેની પાસે તેનાથી વધારે જગ્યા રોકીને હાથી ઉપર બેઠેલી એક સ્ત્રી, જેનો એક હાથ છાતી ઉપર અને બીજો ઢીંચણ ઉપર મૂકેલો છે. તેની પાસે જ એક ચામરધારિકા, એક પરિચારિકા અને એક નર્તિકા છે. જ્યારે સામે છેડે એક નર્તિકા પોતાના હાથની કોણી જમણા પગને તળીએ અડાડીને ઊભી છે. તેની પાસે ઊભેલી સ્ત્રીના હાથમાં તંબૂરો અને બીજીના હાથમાં વાંસળી છે.

ઉપલી બાજુના ખાલી પડતા ખૂણાઓમાં—વર્તુળની ખાલી જગ્યામાં શિલ્પીએ વૃક્ષ-વલ્લીઓ કોતરીને તેને સુશોભિત બનાવ્યો છે, જેમાં શરણાઈઓ વગાડતી અપ્સરાઓ બતાવેલી છે. એ અપ્સરાઓને પાંખો કે ચતુર્ભુજા બતાવેલી નથી.

આ પટ્ટની છેક નીચેની પટ્ટી ઉપર એક લાઈનમાં લાંબો લેખ છે.

નં. ૨ સપ્તતિશત–૧૭૦ જિનપટ્ટ.

આ પટ્ટ ૬ ફૂટ ઊંચો અને ૫ ફૂટ પહોળો છે. આ પટ્ટમાં ખાસ મનોહર કોતરકામ નથી.

પટ્ટમાં પાંચ હારમાં ૧૭–૧૭ મૂર્તિઓ છે તેમાં ત્રણ ત્રણ હારોના પથ્થરોના બે ભાગ પડે છે. મધ્યભાગની લાઈનો સાત સાતની છે, જેમાં મધ્યભાગે એક મોટી મૂર્તિ અરિહંતની છે, જેની બે બાજુએ બે ધ્યાનસ્થ ઊભી જિનમૂર્તિઓ છે. મૂર્તિના આસનમાં ત્રણ–એક મળીને ચાર દેવીઓ નામે જયા, વિજયા, અજિતા અને અપરાજિતા છે.

મૂર્તિ ઉપર છત્ર છે. તેની બે બાજુએ કલશાભિષેક કરતા બે હાથીઓ, બે–માલા–ધારકો અને અશોકવૃક્ષ છે. તેની ઉપલી બાજુએ સરણાઈવાદક દેવ છે.

ઉપરની મૂર્તિની ઉપરની લાઈનમાં ૧૬ અને તેના ઉપરની લાઈનમાં ૧૫ મૂર્તિઓ છે, જેના બે છેડા ઉપર બે માલાધારક દેવો છે. તેના ઉપર લાઈનમાં ૧૩ મૂર્તિઓના છેડા ઉપર બે શિખરાકારો બતાવેલા છે. તેની ઉપરની લાઈનમાં મૂર્તિઓ નવ, તે ઉપર ત્રણ અને તેના ઉપર મધ્યભાગે એક; જેની બે બાજુ શિખરાકારો આવેલા છે.

આ પટ્ટની સૌથી ઉપલી ત્રણ લાઈનમાં પથ્થરના ટુકડા છે, એકંદર નવથી દશ ખંડની શિલાથી પૂરો કરે તો આ એકસો સિત્તેર તીર્થંકરોનો પટ્ટ છે; જે મનુષ્યજાતિના ઉત્કર્ષ કાળમાં કર્મભૂમિજન્ય વસવાટવાળા ક્ષેત્રોમાં મનુષ્યો એક જ વખતે હયાતી ભોગવતા હતા.

ઉપર વર્ણવેલા એકસો સિત્તેર તીર્થંકરના પટ્ટની નીચલી પટ્ટી ઉપર સવા પાંચ ફૂટ લાંબો આશરે બે લાઈનનો લેખ છે. તે ઉપરાંત દરેક મૂર્તિની લાઇનો નીચે પણ લખાણો છે, જે કદાચ મૂર્તિનાં નામરૂપ હોય અથવા કરાવનારની વિગત લખી હોય.

પટ્ટ નં. ૩ ચતુર્વિંશતિજિનપટ્ટ.

આ સાદો પટ્ટ ૨ ફૂટ ૧૧ ઇંચ લાંબો અને ૧ ફૂટ ૧।।। ઇંચ પહોળો છે. આ પટ્ટમાં ચોવીસ તીર્થંકર મૂર્તિઓ છે. પટ્ટની જમણી બાજુએ ચારથી ૭ આંગળ પહોળા પથ્થરમાં કુલ અઠયાસી અક્ષરનો લેખ છે.

પટ્ટ નં. ૪ વિંશતિવિહરમાન જિનપટ્ટક.

આ પટ્ટની લંબાઈ ૨ ફૂટ ૧૧ ઇંચ અને પહોળાઈ ૧ ફૂટ છે. ઘણું કરીને દશ-દશ

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

મૂર્તિની બે લાઇનોમાં વીસ મૂર્તિઓ કોતરેલી છે. આ પટ્ટ ઉપર નીચેની પટ્ટીમાં એક લાઇનમાં લેખ છે. ઉપરના પટ્ટકોમાં મૂર્તિઓ શિવાય બીજું કશું કોતરકામ નથી.

પટ્ટ નં. ૧ પાદુકાનો છે. એક નાની ધ્યાનસ્થ મૂર્તિ છે. એક લંબચોરસ પથ્થર ઉપર ત્રણ વનિતાઓ કોતરેલી છે.

પટ્ટ ઉપરના શિલાલેખો અને ઇતિહાસ

ઉપર વર્ણવેલા સઘળા પટ્ટો એક જ દેવળના એક જ ભોંયરામાંથી નીકળ્યાં છે. તે દરેક ઉપર લેખ છે પરન્તુ આરસ પથ્થર ઉપર કોતરેલા લેખની માફક ચૂનાનું મુલાયમ ચૂર્ણ ભરવા છતાં અક્ષરો ઊઠી આવતા નથી. આ પ્રદેશમાં આવા પથ્થરમાં કોતરેલા સઘળા લેખો વાંચવામાં તેના કકરાપણાથી ભૂકી બધે સરખી ચોંટવાથી અક્ષરો ઊઠતા નથી. માત્ર નંદીશ્વર પટ્ટમાં આવેલી શેઠની એક મૂર્તિ નીચે નીચેના અક્ષરો સ્પષ્ટ ખાતરીપૂર્વક આ રીતે વાંચી શકાયા છે.

જમણી બાજુએ–સં. ૧૪૨૩ સં. વિસલ

પટ્ટ નં. ૩ ઉપર અઠ્યાસી અક્ષરો પૈકી વંચાયેલા અક્ષરો આ પ્રમાણે છેઃ—

૧૨૪૩ (?) સં. ૧૪૨૩ વર્ષે...વદિ ૧૨ રવિ શ્રેષ્ઠિ

ઉપરના લેખમાં જણાવેલા સંઘપતિ[1] વિસલની ઓળખાણ ઐતિહાસિક ગ્રંથોમાં વેરવિખેર પડેલી આ રીતે જાણવા મળે છે—

સંઘપતિ-વિસલના પિતા સંઘપતિ વચ્છરાજ ઈડરના રહીશ અને જ્ઞાતિએ ઓસવાલ હતા. તેમને રાણી નામે પત્નિથી સંઘપતિ ગોવિંદ, સં. વિસલ, અક્રૂરસિંહ અને હીરાભાઈ નામે ચાર પુત્રો હતા.

ઉપરોક્ત ચાર ભાઈઓ પૈકી સં. વિસલ મેવાડ રાજ્યના ઉદયપુરની ઉત્તરે આવેલા દેલવાડા ગામમાં રહેતા અને તે લાખા રાણાના માનીતા હતા. એ રાણાના મંત્રી રામદેવની પુત્રી ખેમાઈ સાથે તે પરણ્યા હતા. તેઓ કેટલોક વખત ત્યાં રહેતા. (જુઓઃ 'પિટર્સન રીપોર્ટ' ૬, પૃ. ૧૭, ૧૮, શ્લો૦ ૧–૯–૧૨).

સં. વિસલને ધીર અને ચંપક નામે બે પુત્રો હતા, જેમાંનો ધીર રાણાના લશ્કરી ખાતામાં અધિકારી હતો અને ચંપક ઈડરમાં રહેતો હતો. જુઓ :' સોમસૌભાગ્ય કાવ્ય ' સ. ૯ શ્લોક ૭–૮).

સં. વિસલે ઈડરગઢની તળેટીમાં પાર્શ્વનાથનું વિશાળ દેવળ બંધાવ્યું હતું. વિસલના સ્વર્ગવાસ પછી તેની પત્નિ ખીમાઈએ પોતાના પુત્ર ચંપક દ્વારા તાણું આગળ ઊંચી વિશાળ મૂર્તિ સ્થાપન કરી હતી. તેની પ્રતિષ્ઠાવિધિ શ્વેતાંબર તપાગચ્છાચાર્ય સોમસુંદરસૂરિએ કરી હતી. (જુઓઃ સોમસૌ. કા. સ. ૯, પૃ. ૧૫૮ થી ૧૬૦ શ્લોક ૨૦ થી ૨૮.)

આ ઉપરાંત વિસલશાહે ચિતોડમાં શ્રીશ્રેયાંસનાથનું દેવળ બંધાવ્યું હતું. એ જ રીતે ઈડરી સરહદના કલોલ ગામની હદના ધ્વસ્ત દેવાલયના ભોંયરામાંથી મળેલા આ પટ્ટો ખુદ વિસલ સંઘપતિએ કરાવ્યાનો લેખિત પુરાવો છે, તેમ ઉદયપુર પાસેના દેલવાડામાં તેની પત્ની ખીમાઈએ ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન ચોવીસીની ભાવનાનો પટ્ટ સં. ૧૪૮૫ના વૈ. સુ.

---

૧. સંઘપતિ અને સંઘવી એ બે શબ્દ વચ્ચેનું અંતર સમજવા યોગ્ય છે. સ્થાનિક સંઘનો આગેવાન તે સંઘપતિ છે અને યાત્રા સંઘનો મુખી સંઘવી કહેવાય છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

૩ અને નંદીશ્વર દ્વીપનો સં. ૧૪૯૪માં કરાવી તપાગચ્છાચાર્ય સોમસુંદરસૂરિ પાસે પ્રતિષ્ઠા કરાવી હતી. (તેના લેખો માટે જુઓ: 'દેવકુલપાટક' પૃ. ૧૪–૧૫.)

દેલવાડામાં તપાગચ્છનો ઋષભદેવપ્રાસાદ બંધાવવામાં પણ વિસલ સંઘવીનો ભાગ હતો. (જુઓ: 'ગુર્વાવલી' શ્લો. ૩૫૩–૩૫૪.)

સં. ૧૪૬૧માં ઈડરમાં ચોમાસુ રહેલા તપાગચ્છાચાર્ય ગુણરત્નસૂરિએ વ્યાકરણના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી 'ક્રિયારત્નસમુચ્ચય' નામે પુસ્તક લખ્યું ત્યારે વિસલ સંઘવીએ તેના પ્રચાર માટે લહિયાઓ પાસે દશ પ્રતો લખાવી હતી. (જુઓ: 'ક્રિયારત્નસમુચ્ચય–પ્રશસ્તિ.')

આ ઉપરથી કલોલથી મળી આવેલા આ મૂર્તિપટ્ટકો સંઘપતિ–વિસલે કરાવેલા હતા, જે શ્વેતાંબરીય હોવાની ખાતરી આપે છે.

પટ્ટકો દિગંબર નહિ હોવાનાં કારણો—

ઇતિહાસ તો સાક્ષી છે જ કે આ મૂર્તિપટ્ટકો દિગંબર નથી. તે દિગંબર નહિ હોવાનાં કારણો આ છે:—

૧. દરેક દિગંબર દેવાલયના ગૂઢમંડપની બહાર નૃત્યમંડપમાં વેદિકા બનાવવાનો રિવાજ છે, તે દૃષ્ટિએ તપાસતાં જે ભોંયરામાંથી આ પટ્ટકો લેવામાં આવ્યાં છે તે દેવળમાં વેદિકા બાંધેલી નથી.

૨. પટ્ટકોમાં આલેખેલી નાની નાની જિનમૂર્તિઓ સવસ્ત્ર હોવાની નિશાનીરૂપ દરેક મૂર્તિને કંદોરો છે.

૩. દિગંબર આમ્નાય મુજબ પણ આ મૂર્તિઓ વિધિસર નથી. તેમ હાલ તેઓ તેની પૂજા પણ કરતા નથી.

આ બધી બાબતો ધ્યાનમાં લઈ દિગંબર બંધુઓએ આ પટ્ટકો મૈત્રીભાવે શ્વેતાંબર સંઘને સોંપી દેવાથી વીતરાગ ભાવનાની વૃદ્ધિ થશે અને બીજાઓ પણ એનો ધડો લેશે.

સદરહુ પટ્ટકો દિગંબર–પટ્ટ તરીકેની જાહેરાત

આ પટ્ટકો દિગંબર હોવાની જાહેરાત સુરતથી નીકળતા '**દિગંબર જૈન**' માસિક પત્રના વર્ષ—અંક ૧૨ પૃ. ૩૦માં કલોલ (ઈડર)માંથી મળી આવેલા '**પ્રાચીન દિગંબર જૈન પટ્ટો**' એ નામે ટૂંકી વિગતવાળો લેખ તા. ૨૦–૧૦–૫૨ના અંકમાં પુનમચંદ આર. જૈનનો પ્રસિદ્ધ થયો છે. પરન્તુ તે ચારે પટ્ટકોના શિલાલેખોમાંનો એક અક્ષર પણ પ્રસિદ્ધ કર્યો નથી અને તેના દિગંબરત્વની સાબિતીનો એક પણ પુરાવો રજુ કરવામાં આવ્યો નથી. આવી જાહેરાતો ધર્મોપાસનાથી પવિત્ર થવાની ચાહના રાખનારને શોભાસ્પદ ન ગણાય.

લેખ અને ફોટા માટે નિષેધ—

અહીં વર્ણવેલા પટ્ટકોનું ખાસ મહત્ત્વ પંદરમી સદીના ઇડરના ઇતિહાસમાં પંકાતા ઓસવાલ જ્ઞાતિના શ્રેષ્ઠી વિસલ અને શ્રેષ્ઠી ગોવિંદ તથા વિસલ સંઘપતિની ધર્મપત્નિ ધીમાઈ તથા મેવાડપતિ કે ઈડરપતિની સમ્રાજ્ઞીની આમાં મૂર્તિઓ અંકિત છે. અનેક દિગંબરમૂર્તિઓના ફોટાઓ પ્રસિદ્ધ થઈ જવા છતાં આ પટ્ટકોનો ફોટો લેવામાં અને અન્ય ઉપાયોથી તેના ઉપરના તમામ લેખો લેવામાં દિગંબર બંધુઓ વિરોધ બતાવે છે, એ ઘણું જ શોચનીય છે. આશા રાખીએ કે તેઓ આવી સંકુલ વૃત્તિ તજી દઈ લેખોની નકલો તથા ફોટાઓ લેવા વિદ્વાનોને આમંત્રણ આપશે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

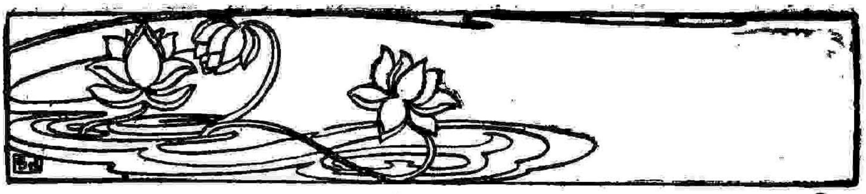

જૈન દર્શનનો કર્મ–સિદ્ધાંત
અને એનું
તુલનાત્મક અવલોકન

લેખક :—પ્રો૦ શ્રીયુત હીરાલાલ ર. કાપડિયા

[ગતાંકથી પૂર્ણ]

અજૈન દર્શનોમાં કર્મના પ્રકારો—યોગ-દર્શનમાં કર્માશયના ' દૃષ્ટ-જન્મ-વેદનીય ' અને ' અદૃષ્ટ-જન્મ-વેદનીય ' એવા બે ભેદ પડાયા છે. જે કર્મનો જે ભવમાં સંચય કરાય તે જ ભવમાં જેનું ફળ ભોગવવાનું આવે તે પ્રથમ ભેદ છે; અને જેનું ફળ ભવાંતરમાં—અન્ય જન્મમાં ભોગવાય તે બીજો ભેદ છે. આ પ્રત્યેકના બબ્બે ઉપભેદો છે: (૧) નિયત-વિપાક અને (૨) અનિયત-વિપાક.

[1]બૌદ્ધ દર્શનમાં કર્મના કુશળ, અકુશળ, અને અવ્યાકૃત એમ ત્રણ ભેદો જેમ પડાયા છે તેમ આજ અર્થવાળા—આશયવાળા બીજા પણ ત્રણ ભેદો પડાયા છે. જેમકે (૧) સુખ-વેદનીય, (૨) દુઃખ-વેદનીય અને (૩) ન-દુઃખ-સુખ-વેદનીય. પહેલી જાતનું કર્મ સુખનો, બીજું દુઃખનો અને ત્રીજું નહિ સુખ કે નહિ દુઃખનો અનુભવ કરાવે છે.

પ્રથમના ત્રણ ભેદોના બબ્બે ઉપભેદો છે: (૧) નિયત અને (૨) અનિયત. નિયતના વળી ત્રણ પ્રકારો છે; (૧) દૃષ્ટ-ધર્મ-વેદનીય, (૨) ઉપપદ્ય-વેદનીય અને (૩) અપર-પર્યાય-વેદનીય. અનિયતના બે પ્રકાર છેઃ (૧) વિપાક કાલ-અને (૨) અનિયત વિપાક. દૃષ્ટ-ધર્મ-વેદનીયના બે અવાંતર પ્રકારો છે. (૧) સહસા-વેદનીય અને (૨) અસહસા-વેદનીય. બાકીનાના ચાર ભેદ છેઃ

(૧) વિપાકકાલનિયત વિપાકાનિયત.
(૨) વિપાકનિયત વિપાકકાલ અનિયત.
(૩) નિયતવિપાક નિયતવેદનીય.
(૪) અનિયતવિપાક અનિયતવેદનીય.

સંચિત, પ્રારબ્ધ અને ક્રિયામાણ—કર્મના ફલ-દાનની અપેક્ષાએ એના (૧) સંચિત, (૨) પ્રારબ્ધ અને (૩) ક્રિયામાણ એમ ત્રણ પ્રકારો સાધારણ રીતે સૂચવાય છે જીવે ફક્ત પૂર્વજન્મમાં જ નહિ પરંતુ ચાલુ જન્મમાં પણ અને તે પણ એક જ ક્ષણ—સમય પહેલાં જે જે કર્મ કર્યાં તે ' સંચિત ' કહેવાય છે. આ સંચિતને મીમાંસકો ' અપૂર્વ '

---

૧. જુઓ અભિધર્મ-કોશમાંનો " કર્મ-નિર્દેશ."

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

કહે તો કેટલાક એને 'અદષ્ટ' કહે છે; કેમકે ક્રિયા થઈ રહ્યા બાદ એનું પરિણામ સૂક્ષ્મ હોઈ એ દેખાતું નથી.

જે કર્મનું ફળ ભોગવવું શરૂ થાય છે તેને 'પ્રારબ્ધ' કહે છે. 'ક્રિયમાણ' એવો પ્રકાર યુક્તિ-સંગત જણાતો નથી, કેમકે એનો અર્થ 'વર્તમાનમાં કરાતું' એમ થાય છે, અને એ તો પ્રારબ્ધ કર્મનું જ પરિણામ છે. લોકમાન્યે આ પ્રકાર સ્વીકાર્યો નથી.[1]

વેદાંતીઓની માન્યતા—વેદાંત-સૂત્ર (૪-૧-૧૫)માં કર્મના (૧) પ્રારબ્ધ-કાર્ય અને (૨) અનારબ્ધ-કાર્ય એમ બે પ્રકારો દર્શાવાયા છે.

વિપાકના ત્રણ પ્રકારો—યોગ-દર્શન (૨-૧૩)માં કર્મના વિપાકના ત્રણ પ્રકારો ગણાવાયા છેઃ (૧) જાતિ (જન્મ), (૨) આયુષ્ય અને (૩) ભોગ. કોઈ કર્મનું–કર્માશયનું ફળ અમુક જન્મ રૂપે, કોઈકનું અમુક આયુષ્યરૂપે અને કોઈકનું અમુક ભોગરૂપે છે એટલો જ અહીં બાધાભારે ઉલ્લેખ છે, પરંતુ એ ત્રણ વિપાકને અનુરૂપ કર્માશયોનો ભિન્ન ભિન્ન નામપૂર્વક નિર્દેશ હોય એમ જણાતું નથી. જો એ હોય કે હોત તો આયુષ્ય-વિપાકવાળા કર્માશયનું જૈન દર્શનના આયુષ્ક-કર્મ સાથે અને જન્ય-વિપાકકર્મવાળા કર્માશયનું નામ-કર્મ સાથે સંતુલન થઈ શકે.

અપવર્તના અને ઉદ્વર્તના—કેદની સજા કરાય તે વેળા એ ક્યાં સુધી ભોગવવાની છે તેનો ઉલ્લેખ કરાય છે. સામાન્ય રીતે તો આ સજા એની મુદત પૂરી ન થાય ત્યાં સુધી એ સજાને પાત્ર બનેલી વ્યક્તિ ભોગવે, પરંતુ કોઈ મોટો આનંદજનક પ્રસંગ ઉપસ્થિત થતાં એ મુદત ઓછી પણ કરાય છે. આવી પરિસ્થિતિ કર્મના બંધ વખતે એની જે સ્થિતિ નિયત થઈ હોય તેને તેમજ એની નિર્માણ થયેલી ફળ આપવાની શક્તિ યાને રસને પણ લાગુ પડે છે.

અશુભ કર્મ બાંધ્યા બાદ જો જીવ શુભ કાર્યો કરે તો એ દ્વારા એ એની નિયત કરાયેલ સ્થિતિમાં તેમજ એના રસ (અનુભાગ)માં ઘટાડો કરી શકે. આ ક્રિયાને 'અપવર્તના' કહે છે. એથી ઊલટી ક્રિયાને—અવસ્થાને 'ઉદ્વર્તના' કહે છે. ઉદ્વર્તનાનો પ્રસંગ, અશુભ કર્મ બાંધ્યા પછી એના બંધ-સમય વખતે જે કલુષિત મનોદશા હતી તેથી પણ વિશેષ કલુષિત દશા આત્માની બને તેના પર આધાર રાખે છે.

અપવર્તના અને ઉદ્વર્તનાને લઈને કોઈ કર્મ જલદી તો કોઈ વિલંબે ફળ આપે છે અને તે પણ મંદ સ્વરૂપે કે તીવ્ર સ્વરૂપે.

અકાળ-મૃત્યુ અને કાળ-મૃત્યુ—સામાન્ય રીતે એમ કહેવાય કે આયુષ્યની સ્થિતિ ઘટવાનાં કારણો મળે તો એ ઘટે. વિષ-પાન વગેરે દ્વારા અકાળ-મૃત્યુ નિપજી શકે. આયુષ્ય આમ જે જલદી ભોગવાઈ જાય તેને 'અપવર્તના' યાને 'અકાળ-મૃત્યુ' કહે છે, અને નિયત સ્થિતિ પૂરી થાય ત્યારે જ એ ભોગવાઈ રહે તો એ ભોગને 'અનપવર્તના' યાને 'કાળ-મૃત્યુ' કહે છે. અકાળ મૃત્યુમાં વિષ, શસ્ત્ર, અગ્નિ વગેરે નિમિત્તો છે. એ નિમિત્તોની પ્રાપ્તિ તે 'ઉપક્રમ' કહેવાય છે, અને એ ઉપક્રમવાળું આયુષ્ય 'સોપક્રમ' અને એથી વિપરીત જાતનું આયુષ્ય 'નિરુપક્રમ' કહેવાય છે.

---

1. જુઓ ગીતા-રહસ્ય (પૃ. ૨૭૨)

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

અપવર્તનીય આયુષ્ય તો સોપક્રમ જ હોય છે; અનપવર્તનીય બંને પ્રકારનું હોઈ શકે, પણ એને બાહ્ય નિમિત્તો મળવા છતાં એની એના ઉપર કંઈ અસર થતી નથી.

યોગદર્શન (૩-૨૨)ના ભાષ્યમાં આયુષ્યને અંગે સોપક્રમ અને નિરુપક્રમ શબ્દ વપરાય છે. અહીં ભીનું કપડું અને સૂકું ઘાસ એ બે દાખલા અપાયા છે.

આયુષ્ય જલદી ભોગવાઈ જાય છે. એટલે કૃતનાશ, અકૃતાગમ કે નિષ્ફળતાના દોષો ઉદ્ભવે છે એમ કોઈ કહે તો તેને ભીનું કપડું વાળીને અને છૂટું સુકવાય તે બે વચ્ચેનો ભેદ, તેમજ ગુણાકાર વગેરે માટેની વિવિધ પ્રક્રિયાઓનો વિચાર કરવો ઘટે એટલું જ અહીં હું સૂચવીશ.

અબાધાકાળ—આંબો રોપ્યો કે તરત જ કેરી ખાવા મળે ખરી? એને માટે થોડોક વખત થોભવું પડે. આવી સ્થિતિ કર્મ માટે પણ છે. અમુક વખત સુધી તો કર્મ જાણે નિષ્ક્રિય ન હોય તેમ પડી રહે છે—એ સુષુપ્ત દશામાં રહે છે. એ હયાત છે, પણ એ એનું ફળ ચખાડતું નથી. એની આ નિષ્ક્રિય સ્થિતિ રહે એટલા વખતને [1]'અબાધા-કાલ' કહે છે. આયુષ્ય-કર્મ માટે અમુક અપવાદ છે પણ એ વાત હું અહીં જતી કરું છું.

પ્રદેશોદય અને વિપાકોદય—કર્મ ફળ આપવા માંડે તેને 'ઉદય' કહે છે. એ ઉદયના બે પ્રકાર છેઃ (૧) પ્રદેશોદય અને (૨) વિપાકોદય. કર્મ ઉદયમાં આવે પરંતુ એનું ફળ ભોગવવું ન પડે એ રીતનો એનો નાશ તે પ્રદેશોદય છે, જ્યારે એ એનું ફળ ચખાડ્યા બાદ નષ્ટ થાય—એ આત્માથી છૂટું પડે એ જાતનો એનો ઉદય તે 'વિપાકોદય' છે. પ્રદેશોદય તે પરણેલી પણ તેમ છતાં યે વાંઝણી રહેલી સ્ત્રી જેવું છે. જ્યારે વિપાકોદય એ પરણીને પુત્રવતી બનેલી સ્ત્રી જેવું છે.

બંધની સ્પૃષ્ટાદિ ચાર અવસ્થાઓ—કપડું ચોખ્ખું હોય અને એવામાં ધૂળ ઊડે તો એની રજકણો એ કપડાને લાગે ખરી, પરંતુ કપડું ખંખેરવાથી એ ખરી જાય. કપડું તેલ જેવા પદાર્થ વડે ચીકણું બન્યું હોય તો આ ધૂળ ચોંટી જાય અને એ સાફ કરતાં મહેનત પડે. કોઈ વાર કપડું એટલું બધું ચીકણું હોય કે એને પડેલા ડાઘ કેમે કર્યા નીકળે નહિ. કપડું ફાટી જાય પણ ડાઘ નીકળે નહિ. આમ જેમ મેલ ચોંટવા ચોંટવામાં ફરક છે તેમ કર્મના બંધમાં પણ ફરક છે. એ બંધ ચાર જાતનો છેઃ (૧) એકદમ ઢીલો, (૨) એનાથી જરા મજબૂત, (૩) એનાથી પણ વધારે મજબૂત અને (૪) ખૂબ જ મજબૂત. આ પ્રમાણેની બંધની ચાર અવસ્થાઓને અનુક્રમે (૧) સ્પૃષ્ટ (૨) બદ્ધ (૩) નિધત્ત અને (૪) નિકાચિત કહે છે.

આ સંબંધમાં આપણે ગાંઠનું તેમ જ સોયનું ઉદાહરણ વિચારીશું. ગાંઠ વાળતી વેળા જો સટકિયું વાળ્યું હોય તો એ જલદી છૂટે. જોસમાં ગાંઠ પાડી દીધી હોય અને દિવેલ લગાડી એને ચીકણી બનાવી દીધી હોય કે જેવી મશ્કરી કેટલીક વાર કાંકણ-દોરા છોડનાર સામાને બનાવવા માટે કરે છે તો એ છોડતાં મહામુશ્કેલી ઊભી થાય. બહુ જ સખત ગાંઠ હોય તો એ છૂટે જ નહિ—એ કાપી નાખે જ છૂટકો.

ધારો કે પચાસેક સોયોની ઢગલી છે. આને હાથ લગાડતાં એ છૂટી પડી જાય. આ

---

૧ આને 'અનુદય-કાળ' કહી શકાય.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

સોયોને દોરી વડે બાંધી મૂકાય તો એને છૂટી કરતાં વાર લાગે. વળી જો એને દોરી સાથે બાંધી રખાય અને એને કાટ લાગતાં એ આગળ ઉપર ચોંટી જાય. તો એને જુદી કરતાં મહેનત પડે. આ પચાસ સોયોની ઢગલીને તપાવી તપાવી અને કૂટી કૂટીને એનો ગઠ્ઠો બનાવાય તો પછી એ સોયો છૂટી શી રીતે પડે ?

આમ જેમ સોયોના બંધની ચાર અવસ્થા છે તેમ કર્મ-બંધની પણ છે. નિકાચિત-બંધ સૌથી ગાઢ છે.

બંધાવલિકા, ઉદયાવલિકા અને નિષેક-કાળ—અસંખ્ય [1]સમયો જેટલો વખત 'આવલિકા' કહેવાય છે. મુહૂર્ત એટલે બે ઘડી યાને ૪૮ મિનિટ. ૪૮ મિનિટની ૧, ૬૭, ૭૭, ૨૧૬ આવલિકા થાય. અર્થાત્ લગભગ એક કરોડ ને અડસઠ લાખ થાય. એ હિસાબે એક મિનિટની લગભગ સાડા ત્રણ લાખ આવલિકા ગણાય.

કર્મ બંધાયા પછી એક આવલિકા સુધી એ એમ ને એમ પડી રહે છે. એને બંધન-કરણનો ઝપાટો લાગતાં જાણે એને મૂર્ચ્છા આવી ન ગઈ હોય ?

અબાધા-કાળ દરમ્યાન એના ઉપર એક યા બીજા કરણની અસર ઓછેવત્તે અંશે હોય છે. એ કરણના ઝપાટામાંથી એ અબાધા-કાળ પૂર્ણ થતાં છૂટે છે અને પોતાનું ફળ બતાવવાને અધીરું બને છે. એ એક આવલિકા જેટલા વખતમાં પોતાનો કાર્યક્રમ ગોઠવે છે. આટલા નિયત કાળને 'ઉદયાવલિકા' કહે છે,[2] એક આવલિકા પૂરી થાય એટલે બીજી શરૂ થાય. એમ કેટલીયે ઉદયાવલિકાઓ પસાર થાય ત્યારે કર્મનો ઉદય-કાળ પૂરો થાય. દરેક ઉદયાવલિકામાં કર્મનો ઉદય ચાલુ જ હોય છે. આ સંપૂર્ણ ઉદયકાળ નિષેક-કાળ કહેવાય છે.

કર્મના ઉદય માટેનો જાણે વરસાદ ન હોય એવું નિષેકનું સ્વરૂપ છે. નિષેકની પહેલી ઉદયાવલિકામાં કર્મનો મોટો સમુદાય—મોટો જથ્થો જોસબંધ ધસે છે. પછી જેમ જેમ વખત જતો જાય તેમ તેમ ધસારો મંદ પડતો જાય છે. કોઈ નાટક કે ચલચિત્ર પહેલી વાર રજૂ થાય ત્યારે લોકોનો જેટલો ધસારો શરૂઆતમાં પડે છે એટલો આગળ ઉપર થોડો જ ચાલુ રહે છે ?

નિષેક દરમ્યાન ઉદયમાં આવેલા કર્મના જથ્થાઓના સમૂહનો આકાર ગાયના પૂંછડા જેવો હોય છે.

ઉદયાવલિકામાં પ્રવેશેલા કર્મ ઉપર કોઈ કરણની અસર કરી શકતું નથી.

ઉદીરણા અને આગાલ—સામાન્ય રીતે કર્મનો અબાધા—કાળ પૂરો થાય એટલે એ જાણે જાગે—એ ઉદયમાં આવે, પરંતુ એને વહેલું પણ જગાડી શકાય. એના નિયત કાળ પૂર્વે પણ એને ઉદયમાં લાવી શકાય. આમ જે કર્મને નિયત કાળ પૂર્વે ફળદાયી બનાવાય તેને 'ઉદીરણા' કહે છે. એને 'વિપાક-ઉદીરણા' પણ કહે છે.

બૌદ્ધ દર્શનમાં પણ આવી હકીકત છે, કેમકે એમાં જેનો વિપાક-કાળ નિયત છે એવાં કર્મોનો તેમજ એથી વિપરીત જાતનાં કર્મોનો ઉલ્લેખ છે.

---

૧ સમય એટલે કાળનો નાનામાં નાનો વિભાગ, એક આંખના પલકારામાં અસંખ્ય સમયો પસાર થઈ જાય.

૨ ઉદયના સમયથી માંડીને એક અવલિકા સુધીનો વખત તે 'ઉદયાવલિકા' કહેવાય છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

વ્યવહારમાં પણ આપણે આવી પરિસ્થિતિ જોઈએ છીએ. દા. ત. કેરીને જલદી પકવવી હોય તો તેમ બની શકે છે, લાકડું સ્વાભાવિક રીતે સળગતું સળગતું આગળ સળગે, પરંતુ એને સંકોરીએ તો જલદી બળે.

વિપાક-ઉદીરણા થાય તે માટે કર્મની સ્થિતિ ઘટાડવી જોઈએ. આ કાર્ય 'અપવર્તના' નામના કરણ દ્વારા સધાય છે.

અકાળ-મૃત્યુમાં આયુષ્યની ઉદીરણા કારણરૂપ છે.

ચૌદમા ગુણ-સ્થાનમાં ઉદીરણાને માટે અવકાશ નથી. એ ત્યાં હોય જ નહિ.

'આગાલ' એ ઉદીરણાનો એક પ્રકાર છે. કર્મનાં દળિયાંની બે સ્થિતિ કરાયા બાદ ઉદીરણા-કરણ વડે, દ્વિતીય સ્થિતિમાં રહેલાં દળિયાંને આકર્ષી ઉદયાવલિકામાં દાખલ કરવાં તે 'આગાલ' કહેવાય છે. આમ 'આગાલ' એ દ્વિતીય સ્થિતિને લગતી ઉદીરણા છે.

સંક્રમ—કર્મ આત્માથી અલગ થાય નહિ ત્યાં સુધી એ તે જ સ્વરૂપે પડી પણ રહે અને કેટલાંક કર્મ ન પણ પડી રહે—એના સ્વભાવમાં થોડોક ફેરફાર થઈ શકે. એક કર્મને એના બીજા સજાતીય કર્મરૂપે પલટાવી શકાય. આને 'સંક્રમણ' કહે છે. એક મૂળ પ્રકૃતિ અન્ય મૂળ પ્રકૃતિરૂપે કદી ફેરવી ન શકાય. એ જાતના સંક્રમણ માટે અવકાશ નથી, પરંતુ કર્મની ઘણીખરી ઉત્તર પ્રકૃતિઓમાં આ સંભવે છે. જેમ સુખ ઉત્પન્ન કરનાર વેદનીય કર્મનું-સાત વેદનીયનું દુઃખ ઉત્પન્ન કરનારા વેદનીયરૂપે—અસાત વેદનીયરૂપે કે અસાત-વેદનીયનું સાત-વેદનીય રૂપે સંક્રમણ થઈ શકે. આયુષ્ય-કર્મ અપવાદરૂપ છે. આયુષ્યના ચાર પ્રકારો પરસ્પર સંક્રમણથી મુક્ત છે. જે ગતિનું આયુષ્ય બંધાયું હોય તે જ ગતિમાં જવું પડે; એમાં ફેરફાર ન જ થઈ શકે.

સંક્રમમાં પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ અને પ્રદેશ એ ચારે અન્યરૂપે થાય છે. જ્યારે અપ-વર્તના અને ઉદ્વર્તનમાં સ્થિતિ અને રસ એ બે જ સ્વરૂપે કરી હીન કે અધિક થાય છે.

નિધત્તિ—કર્મમાં એવો સંસ્કાર ઉપજાવવો કે જેથી એના ઉપર અપવર્તના કે ઉદ્વર્તના સિવાય અન્ય કોઈ કરણનું જોર ચાલે નહિ—સંક્રમ માટે પણ અવકાશ રહે નહિ, આને 'નિધત્તિ' કહે છે અને એ પ્રકારના સંસ્કારવાળા કર્મને 'નિધત્ત' કહે છે.

નિકાચના—કર્મમાં એવો સંસ્કાર ઉત્પન્ન કરવો કે જેથી એના ઉપર એક કરણનું જોર ચાલે નહિ. અર્થાત્ ન એના સ્વભાવમાં અંશે પણ પલટો લવાય, કે ન એની સ્થિતિમાં કે રસમાં વધઘટ કરી શકાય. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો સંક્રમ, અપવર્તના અને ઉદ્વર્તના જેવાં કારણો એને કંઈ કરી શકે નહિ. આ જાતના સંસ્કારની ઉત્પત્તિને 'નિકાચના' કહે છે અને એવા સંસ્કારવાળા કર્મને 'નિકાચિત' કહે છે. એનું ફળ પ્રાયઃ ભોગવવું જ પડે.

ઉપશમના—જે કર્મ ઉપર ઉદય, ઉદીરણા, નિધત્તિ અને નિકાચનાની કશી અસર ન થાય એવી એની અવસ્થા તે 'ઉપશમના' છે. આ કરણ દ્વારા વિપાકોદય તો શું પણ પ્રદેશોદયને પણ રોકી રખાય છે.

આઠ કરણો—જૈન દર્શન આઠ [1]કરણ ગણાવે છે: (૧) [2]બંધન, (૨) સંક્રમ,

૧. 'કરણ' એટલે આત્માનો એક જાતનો પરિણામ યાને આત્માની એક પ્રકારની શક્તિ (વીર્ય).
૨. આત્માની જે શક્તિને લઈને કર્મ બંધાય તે 'બંધન-કરણ' કહેવાય છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

(૩) ઉદ્વર્તના, (૪) અપવર્તના, (૫) ઉદીરણા, (૬) ઉપશમના, (૭) નિધત્તિ અને (૮) નિકાચના.

દશ અવસ્થાઓ યાને ક્રિયાઓ—ઉપર્યુક્ત આઠ કરણ તેમજ ઉદય અને સત્તા એ દશને કર્મની મુખ્ય, દશ અવસ્થાઓ યાને ક્રિયાઓ તરીકે ઓળખાવાય છે. 'ઉદય' એ કરણ નથી, કેમકે એ આત્મવીર્યપર્વક નથી.

યોગદર્શન પ્રમાણે કર્મની અવસ્થાઓ—યોગદર્શનના વ્યાસકૃત ભાષ્યમાં 'અદૃષ્ટ-જન્મવેદનીય--અનિયતવિપાક-કર્મ'ની ત્રણ અવસ્થાઓ દર્શાવાઈ છે. (૧) કરેલાં કર્મનો વિપાક થયા વિના એનો નાશ[1], (૨) પ્રધાન કર્મમાં આવાપગમન, અને (૩) નિયત વિપાકવાળા પ્રધાન કર્મ દ્વારા અભિભૂત થઈ લાંબો વખત ટકી રહેવું. પહેલી અવસ્થાને આપણે પ્રદેશોદય સાથે, બીજીને સંક્રમણ-કરણ, અને ત્રીજીને નિધત્તિ ઇત્યાદિ સાથે સરખાવી શકીએ.

'ક્લેશ' એ કર્માશયનું મૂળ કારણ છે, એમ યોગદર્શનનું કહેવું છે. ક્લેશ એ જૈન દર્શનનું 'ભાવ-કર્મ' ગણાય. યોગદર્શન (૨, ૪) માં ક્લેશોની ચાર અવસ્થા બતાવાઈ છે: (૧) પ્રસુપ્ત, (૨) તનુ, (૩) વિચ્છિન્ન અને (૪) ઉદાર.

અબાધા-કાળ પર્યંતની કર્મની અવસ્થા તે 'પ્રસુપ્ત' છે. કર્મનો ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ એ એની 'તનુ' અવસ્થા છે. અમુક કર્મનો ઉદય, પોતાનાથી કોઈ સબળ અને વિરોધી પ્રકૃતિના ઉદયાદિ કારણને લઈને જે રોકાઈ જાય, એ એની 'વિચ્છિન્ન' અવસ્થા છે; અને ઉદય એની ઉદાર અવસ્થા છે.

બંધ-સત્તા અને સંક્રમણ-સત્તા—સત્તા, અસ્તિત્વ, અવસ્થાન, વિદ્યમાનતા, હયાતી ઇત્યાદિ શબ્દો એકાર્થક છે. કાર્મણ-વર્ગણાનો સંસારી આત્મા સાથે બંધ થતી વેળા એનું જે સ્વરૂપ નક્કી થાય છે એ જ સ્વરૂપે એ આત્મા સાથે જોડાયેલ રહે તેને 'સત્તા' કહે છે. આ સ્વરૂપમાં સંક્રમણ-કરણ દ્વારા જો પલટો આવે તો સંક્રાંત સ્વરૂપે રહે. આમ કર્મોની સત્તા બે પ્રકારની છે. આ બેનો ભેદ ખ્યાલમાં રહે એ માટે પ્રથમ પ્રકારની સત્તાને 'બંધ-સત્તા' અને બીજા પ્રકારની સત્તાને 'સંક્રમણ-સત્તા' એવા નામથી એક વિદ્વાને ઓળખાવી છે.[2]

કર્મનું સ્વતઃ ફલદાયિત્વ—જૈન દર્શન પ્રમાણે અનંત જીવો અત્યાર સુધીમાં મોક્ષે ગયા છે અને હવે પછી પણ જશે. એ મુક્ત થયેલા તમામ જીવો તેમજ 'જીવન્-મુક્ત' તીર્થંકરો એ જૈનોના દેવાધિદેવ છે-ઇશ્વરો છે, પરંતુ આ પૈકી એકે ઇશ્વર જગતના કર્તા કે નિયંતા નથી. એટલું જ નહિ, પરંતુ એમને અંગે આમ માનવું કે કહેવું એ જૈન દર્શનને મતે એમના વાસ્તવિક ઐશ્વર્યને બદનામ કરવા બરાબર છે. જૈન દૃષ્ટિએ જગત્ અનાદિ અનંત છે. પુદ્ગલનો કે જીવનો કોઈ સર્જનહાર નથી. પ્રસ્તુતમાં કર્મનું ફળ સ્વતઃ મળે છે-એ માટે ઇશ્વર જેવા ન્યાયાધીશની કે અન્ય કોઈની દખલગીરી કે દોરવણી માટે સ્થાન

---

૧. આમાં પ્રદેશોદયને સ્થાન છે.

૨. જુઓ દેવેન્દ્રસૂરિકૃત બીજા કર્મગ્રંથનો હિંદી અનુવાદ (પૃ. ૭૫-૭૬).

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

નથી. કોઈ મદિરા પીએ, પછી એ મદિરાથી એ બેહોશ બને, તેમાં શું અન્ય કોઈનો હાથ છે ખરો? શું એ મદિરાનું મદિરા-પાનનું જ ફળ નથી? આને લઈને જૈન દર્શન ઈશ્વરને 'ફળદાતા' તરીકે માનતું નથી. જીવ કર્મ કરવામાં સ્વતંત્ર છે તો પછી ફળ ભોગવવામાં એ પરતંત્ર શા માટે?

કર્મનું ફળ કેટલીક વાર તરત તો કેટલીક વાર લાંબે ગાળે મળે છે તો શું એ ઈશ્વરેચ્છાને અધીન છે? એમ હોય તો પણ એ ઉત્તર જૈન દર્શનને માન્ય નથી.

વિસ્તાર—જૈનોના કર્મ-સિદ્ધાંતની આ એક આછી રૂપરેખા છે. એનો ગુણસ્થાનો અને માર્ગણાદ્વારો સાથેનો સંબંધ, કયું કર્મ કયારે કોણ બાંધે અને કેવી રીતે એ ભોગવે, એ વિગત, મૂળ પ્રકૃતિઓની જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિઓ, વર્ગણા, સ્પર્ધકો અને કંડકોનું વિસ્તૃત નિરૂપણ, સમુદ્‌ઘાત, કરણો કયારે કેમ પ્રવર્તે ઇત્યાદિ અનેક બાબતો ઘણી જ ઝીણવટથી જૈન ગ્રંથોમાં વિચારાઈ છે. એના નિષ્કર્ષ રૂપે સહેજે લગભગ [1]પંદરસો પૃષ્ઠ જેવડું પુસ્તક થઈ શકે. આ લેખ તો જાણે એની પ્રવેશિકા છે. અહીં મેં અજૈન ભારતીય દર્શનોમાં નિરૂપાયેલી કર્મવિષયક હકીકત નોંધી છે, પણ એમાં જે ન્યૂનતા રહેતી હોય તે તે દર્શનના કર્મ-સિદ્ધાંતના સંપૂર્ણ નિરૂપણ પૂર્વક દૂર થવી ઘટે.

ઋણ સ્વીકાર—"આત્મોન્નતિનો ક્રમ" નામનો [2]લેખ "અખંડ આનંદ"માં છપાશે એવા સમાચાર મળતાં "જીવન શોધનનાં સોપાન સંબંધી જૈન અજૈન મંતવ્યો" નામનો [3]લેખ લખવાની વૃત્તિ ઉદ્‌ભવી અને એ લેખ તૈયાર કરતી વેળા આ પ્રસ્તુત લેખ લખવાની વૃત્તિ જાગી. એવામાં દેવેન્દ્રસૂરિકૃત પંચમ કર્મ-ગ્રંથને અંગે ન્યાયતીર્થ પં. કૈલાશચન્દ્રે હિંદીમાં લખેલી અભ્યાસપૂર્ણ પ્રસ્તાવના યાદ આવી. એ વાંચી જતાં મને આ લેખ તૈયાર કરવાની ઉત્કંઠા વિશેષ સતેજ થઈ. આ પ્રસ્તાવના મને પ્રેરક નીવડી છે. વિશેષમાં એમાંની કેટલીક સામગ્રી જે તુલનાર્થે ઉપયોગી હતી તે સુલભ રીતે મને એમાંથી સાંપડી છે. એનો મેં અહીં ઉપયોગ કર્યો છે એટલે અહીં ઋણ-સ્વીકાર રૂપે નિર્દેશ કરું છું. અંતમાં જેમ ભારતીય દર્શનોમાં[4] ખાસ કરીને જૈન દર્શનમાં અને અંશતઃ યોગદર્શન અને બૌદ્ધ દર્શનમાં કર્મ-સિદ્ધાંતનો વિચાર કરાયો છે, તેમ અભારતીય દાર્શનિક કૃતિઓમાં પણ કોઈ કોઈ બાબત જોવાય છે. તો એ પાશ્ચાત્ય તત્ત્વજ્ઞાનના વિશિષ્ટ અભ્યાસીને હાથે રજૂ થાય એમ હું ઇચ્છું છું.

આમ સર્વાંગીણ નિરૂપણ માટેની ઇચ્છા અન્યાન્ય વિદ્વાનો દ્વારા તૃપ્ત થશે તો માનવ જીવનની મોટામાં મોટી સમસ્યાનો ઉકેલ આવેલો હું ગણીશ.

---

૧. 'કર્મ મીમાંસાનું આયોજન' જૈ. સ. પ્ર. પુ. ૬૭ અં.
૨. આ લેખ વ. ૪, અંક ૧૨માં છપાયો છે.
૩. આ લેખ "જૈન સત્યપ્રકાશ"માં કટકે કટકે છપાયો છે, વ. ૧૭, અં. ૧૨થી એ શરૂ થયો છે.
૪. સુશ્રુતમાં પણ કર્મ વિષયક હકીકત છે.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પ્રશ્નોત્તર-કિરણાવલી

પ્રયોજક : પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીવિજયપદ્મસૂરિજી

[ક્રમાંક : ૧૭૭ થી ચાલુ]

૫૩. **પ્રશ્ન**—પંદરમા વિહરમાન તીર્થંકરના માતા પિતા વગેરેની બીના કઈ કઈ?

ઉત્તર—૧—નામ—ઈશ્વર સ્વામી તીર્થંકર, ૨—પૂર્વ પુષ્કરાર્ધની, ૩—ચોવીસમી વત્સ વિજયની, ૪—સુસીમાપુરી નગરીમાં જન્મ્યા. ૫—પિતાનું નામ—ગજસેન રાજા. ૬—માતાનું નામ—યશોજ્જવલા રાણી. ૭—ચંદ્રનું લંછન. ૮—સ્ત્રીનું નામ ભદ્રાવતી રાણી. બાકીની બીના સીમંધરસ્વામીની માફક જાણવી. ૫૩.

૫૪. **પ્રશ્ન**—સોળમા વિહરમાન તીર્થંકરનાં માતા-પિતા વગેરેની બીના કઈ કઈ?

ઉત્તર—૧—નામ—નેમિપ્રભ સ્વામી તીર્થંકર, ૨—પૂર્વ પુષ્કરાર્ધની, ૩—પચીસમી નલીનાવતી વિજયની. ૪—અયોધ્યા નગરીમાં જન્મ્યા. ૫—પિતાનું નામ—વીરભદ્ર રાજા. ૬—માતાનું નામ—સેનાવતી રાણી. ૭—સૂર્યનું લંછન. ૮—સ્ત્રીનું નામ—મોહની રાણી. બાકીની બીના સીમંધરસ્વામીની માફક જાણવી. ૫૪.

૫૫. **પ્રશ્ન**—સત્તરમા વિહરમાન તીર્થંકરના માતા-પિતા વગેરેની બીના કઈ કઈ?

ઉત્તર—૧—નામ વીરસેનસ્વામી તીર્થંકર. ૨—પશ્ચિમ પુષ્કરાર્ધની. ૩—આઠમી પુષ્કલાવતી વિજયની. ૪—પુંડરગિણી નગરીમાં જન્મ્યા. ૫—પિતાનું નામ—ભૂમિપાલ રાજા. ૬—માતાનું નામ—ભાનુમતિ રાણી. ૭—બળદનું લંછ, : ૮—સ્ત્રીનું નામ—રાજસેના રાણી. બાકીની બીના સીમંધરસ્વામીની માફક જાણવી. ૫૫.

૫૬. **પ્રશ્ન**—અઢારમા વિહરમાન તીર્થંકરના માતા પિતા વગેરેમાં બીના કઈ કઈ?

ઉત્તર—૧—નામ—મહાભદ્રસ્વામી તીર્થંકર. ૨—પશ્ચિમપુષ્કરાર્ધની. ૩—નવમી વપ્રવિજયની. ૪—વિજયપુરી નગરીમાં જન્મ્યા. ૫—પિતાનું નામ—દેવસેન રાજા. ૬—માતાનું નામ—ઉમા રાણી. ૭—હાથીનું લંછન. ૮—સ્ત્રીનું નામ—સૂરકાંતા રાણી. બાકીની બીના સીમંધરસ્વામીની માફક જાણવી. ૫૬.

૫૭. **પ્રશ્ન**—ઓગણીસમા વિહમાન તીર્થંકરના માતા પિતા વગેરેની બીના કઈ કઈ?

ઉત્તર—૧—નામ—દેવયશાસ્વામી તીર્થંકર. ૨—પશ્ચિમ પુષ્કરાર્ધની. ૩—ચોવીસમી વત્સવિજયની. ૪—સુસીમાપુરી નગરીમાં જન્મ્યા. ૫—પિતાનું નામ—સંવરભૂતિ રાજા. ૬—માતાનું નામ—ગંગાવતી રાણી. ૭—ચંદ્રનું લંછન. ૮—સ્ત્રીનું નામ પદ્માવતી રાણી. બાકીની બીના સીમંધરસ્વામીની માફક જાણવી. ૫૭.

૫૮. **પ્રશ્ન**—વીસમા વિહરમાન તીર્થંકરના માતા પિતા વિગેરેની બીના કઈ કઈ?

ઉત્તર—૧—નામ—અજિતવીર્યસ્વામી તીર્થંકર, ૨—પશ્ચિમ પુષ્કરાર્ધની. ૩—પચીસમી નલીનાવતી વિજયની. ૪—અયોધ્યા નગરીમાં જન્મ્યા. ૫—પિતાનું નામ—રાજપાલ રાજા. ૬—માતાનું નામ—કનકાવતી રાણી. ૭—શંખનું લંછન. ૮—સ્ત્રીનું નામ—રત્નમાલા રાણી. બાકીની બીના સીમંધરસ્વામીની માફક જાણવી. ૫૮.

૫૯ **પ્રશ્ન**—દૃષ્ટિનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પદાર્થ તત્ત્વના યથાર્થ બોધનું જે કારણ હોય તે દૃષ્ટિ કહેવાય. કહ્યું છે કે—

मित्रा तारा बला दीप्रा, स्थिरा कान्ता प्रभा परा।
नामानि तत्त्वदृष्टीनां, लक्षणं च निबोधत ॥ १ ॥

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

અર્થ :—આઠ તત્ત્વ દૃષ્ટિઓનાં નામ આ પ્રમાણે જાણવાં. ૧—મિત્રા દૃષ્ટિ. ૨—તારા દૃષ્ટિ, ૩—બલા દૃષ્ટિ, ૪—દીપા દૃષ્ટિ, ૫—સ્થિરા દૃષ્ટિ. ૬—કાંતા દૃષ્ટિ. ૭—પ્રભા દૃષ્ટિ. ૮—પરા દૃષ્ટિ. આ દરેક દૃષ્ટિનાં લક્ષણ નિર્મળ બોધને અનુસારે જાણી શકાય છે. ૫૯.

૬૦. પ્રશ્ન—પહેલી મિત્રા દૃષ્ટિ ક્યારે પ્રગટ થાય છે?

ઉત્તર—પહેલી મિત્રા દૃષ્ટિ યથાપ્રવૃત્તકરણના અંતિમ ભાગમાં જ્યારે મિથ્યાત્વની સ્થિતિરૂપ મેલ ઘટતો જાય, અને લગભગ ગ્રંથિભેદ થવાનો હોય, તે વખતે પ્રગટ થાય છે. આ મિત્રા દૃષ્ટિમાં અરિહંત ભગવંતે કહેલા જીવ, અજીવ વગેરે તત્ત્વોની ઉપર વ્યવહારથી સહેજ આદરભાવ પ્રગટ થાય છે એટલે રોગ ઓછો થવાથી જેમ રોગીને અનાજ ઉપર આદરભાવ થાય છે, તેમ ભવ્ય જીવને મિથ્યાત્વરૂપી વ્યાધિ ઘટવાથી તત્ત્વોમાં આદરભાવ પ્રગટ થાય છે. તથા અલ્પ વ્યાધિવાળો જીવ જેમ તે વ્યાધિના વિકારોથી પીડાતો નથી અને ઇષ્ટ અર્થની સિદ્ધિને માટે પ્રયત્ન કરે છે, તેમ આ દૃષ્ટિ ને પામેલો જીવ પોતાના હિતને સાધનારા કાર્યોમાં પ્રયત્ન કરે છે. કહ્યું છે કે—

अपूर्वकरणप्राया, सम्यक्त्वरुचिप्रदा ।
अल्पव्याधेरिवान्नस्य, रुचिवत्तत्त्ववस्तुषु ॥ १ ॥ ६०

૬૧. પ્રશ્ન—બીજી તારા દૃષ્ટિ ક્યારે પ્રગટ થાય?

ઉત્તર—જ્યારે તત્ત્વરૂપી (આદર) ગુણ કંઈક સ્પષ્ટ થાય અને આત્માને હિતકારી એવા યમ નિયમ વગેરે સાધવામાં કંટાળો ન ઉપજે તથા તત્ત્વને જાણવાની સહેજ ઇચ્છા થાય ત્યારે બીજી તારા દૃષ્ટિ પ્રગટ થઈ છે એમ સમજી લેવું. કહ્યું છે કે—

तारायां तु मनाक्स्पष्टं, नियमश्च तथाविधः ॥
अनुद्वेगो हितारम्भे, जिज्ञासा तत्त्वगोचरा ॥ १ ॥ ६१.

૬૨. પ્રશ્ન—ત્રીજી બલા દૃષ્ટિ ક્યારે ઉત્પન્ન થાય?

ઉત્તર—જ્યારે જીનેશ્વર ભગવંતે કહેલા જીવ અજીવ વગેરે તત્ત્વો સાંભળવાની અધિક ઇચ્છા થાય અને હિતકારી ને ક્રિયા સાધવામાં નિરંતર અધિક પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે સમજી લેવું કે આપણામાં બલાદૃષ્ટિ ઉત્પન્ન થઈ છે. આ દૃષ્ટિ પ્રગટ થવાની સાથે હૃદયમાં એવી સદ્ભાવના પ્રગટ થાય છે કે અમારામાં વિશેષ બુદ્ધિ નથી કારણ કે વિશિષ્ટ ક્ષયોપશમ થાય તો જ વિશેષ બુદ્ધિ પ્રગટે અને તેવો કર્મનો ક્ષયોશમ અમને થયો ન હોવાથી વિશિષ્ટ બુદ્ધિ અમને પ્રાયે નથી અને અમે શાસ્ત્રનું રહસ્ય પણ સમજી શકતા નથી માટે જિનેશ્વર ભગવંતના વચનો અમે પ્રમાણભૂત માનીએ છીએ. આ દૃષ્ટિમાં ઇંદ્રિયો સુસ્થિર (શાંત) થાય છે અને ધર્મક્રિયા કરતી વખતે અપૂર્વ શમભાવ અને નમ્રતા ગુણ દેખાય છે. તેમજ ગુણવંત પુરુષોને જોઈને તેમના પ્રત્યે આદરભાવ પ્રગટ થાય છે. ૬૨.

૬૩. પ્રશ્ન—ચોથી દીપ્રા દૃષ્ટિ ક્યારે પ્રગટ થાય?

ઉત્તર—જ્યારે ધર્મ સાધવામાં નિરંતર ઉદ્યમ કરવાનું મન થાય અને પદાર્થનો સૂક્ષ્મ બોધ ભલે ન હોય તો પણ તત્ત્વોને પરમ ઉલ્લાસથી સાંભળવાની નિર્મલ ઉત્કંઠા થાય ત્યારે સમજી લેવું કે દીપ્રા દૃષ્ટિ પ્રગટ થઈ છે. આ દૃષ્ટિમાં ભવ્ય જીવ જિનેશ્વર ભગવંતે કહેલા ધર્મને પોતાના પ્રાણથી પણ વહાલો ગણે છે ને ધર્મને માટે પ્રાણનો પણ ત્યાગ કરવા તૈયાર થાય છે. તેમજ પ્રાણના સંકટમાં પણ ધર્મનો ત્યાગ કરતો નથી.–૬૩.

[જુઓ : અનુસંધાન ટાઈટલ પેજ ૨–૩]

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

પ્રાચીન તીર્થ

ચંદ્રપ્રભાસ પાટણ

અને

પ્રતિમા લેખો

લેખકઃ—પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રીચન્દ્રનસાગરજી

ચંદ્રપ્રભાસ તીર્થ માટે જૈન શાસ્ત્રોમાં એવી હકીકત મળે છે કે—શ્રી. શંત્રુંજય તીર્થનો આ અવસર્પિણીમાં પ્રથમ ઉદ્ધાર કરી ભરત ચક્રવર્તી શ્રી. શત્રુંજયની પશ્ચિમ દિશાએ ઊતરી શ્રીસંઘસહિત રહ્યા હતા તે સમયે બાહુબલીના પુત્રો સોમયશા વગેરે વનરાજી જોવા જતાં સૌથી પહેલાં તાપસોને જોયા અને આશ્ચર્ય પામ્યા. તેમને પૂછતાં ખાત્રી થઈ કે કેટલાક વિદ્યાધરો અસાધ્ય રોગથી પીડાતા ઈન્દ્ર મહારાજની પ્રેરણાથી અહીં આવી વસ્યા છે અને પ્રભુથી વિખુટા પડી ગયેલા કચ્છ મહાકચ્છની તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરી આદિજિનનું નામ સ્મરણ કરતા અહીં નદીના કાંઠે વસી રહ્યા છે. તે વિદ્યાધર તાપસો પાસેથી વધુ હકીકત મેળવતાં એ પણ જાણવામાં આવ્યું કે, 'આ પવિત્ર ભૂમિ પર આઠમા તીર્થંકર શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામીનું સમોવસરણ થશે.' સોમયશા કુમારે ભરત ચક્રવર્તી પાસે આ ભૂમિનું વર્ણન કર્યું હતું અને તેમણે પણ શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામીના પધારવાની હકીકત પણ કહી હતી. આથી ભરત ચક્રવર્તીએ ત્યાં 'ચન્દ્રપ્રભાસ' નામનું નગર વસાવી; શ્રીચન્દ્રપ્રભ પ્રભુનું દેરાસર બંધાવી તીર્થ તરીકે સ્થાપના કરી હતી.

આ સમયે દરિયો ઘણો દૂર હોવો જોઈએ. કારણ કે, ભરત ચક્રવર્તીની નોંધ લેતાં દરિયા સંબંધી કંઈ ઉલ્લેખ મળતો નથી અને એ વાત પણ પ્રસિદ્ધ છે કે, શ્રીસિદ્ધગિરિજીના રક્ષણ અર્થે સગર નામના બીજા ચક્રવર્તી દરિયાને નજીક લાવ્યા હતા, બીજા તીર્થંકર અજિતનાથ પ્રભુના સમયમાં સગર ચક્રવર્તીએ જ્યારે આ તીર્થની યાત્રા કરી ત્યારે પણ દરિયાનો ઉલ્લેખ નથી થયો એટલે સાથે સાથે એ પણ માની લેવું રહ્યું કે, સગરચક્રીએ યાત્રા કર્યા બાદ દરિયો નજીક આણ્યો.

શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામી છદ્મસ્થ અવસ્થામાં દરિયાના કાંઠે કાઉસ્સગ્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા ત્યારે દરિયાઈ મોજાં તેમને અથડાવા લાગ્યાં. આથી દરિયાની અધિષ્ઠાયિકા દેવીએ તે સ્થાને એટલે જળના સ્થાને સ્થળ ભૂમિ કરી. અત્યારે પણ વધુ ઊંડાણમાં ખોદકામ કરતાં દરિયાઈ રેતીના થરો અને શિલાઓ મળી આવે છે. આ વસ્તુ જ સ્પષ્ટ કહે છે કે આવું કંઈક થયું હોવું જોઈએ.

શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી અહીં સમોવસર્યાં ત્યારે અહીંના રાજા–રાણીએ દીક્ષા લીધી હતી, અને તે રાજાના પુત્રે અહીં ચન્દ્રપ્રભુનું દેરાસર બંધાવી, પ્રભુની સમ્મુખમાં પોતાના પિતાની પ્રતિમા સ્થાપી હતી. ત્યારબાદ એમણે સંઘ કાઢી દીક્ષા લીધી.

સોળમા શ્રી શાન્તિનાથ પ્રભુના પુત્રે અહીંની યાત્રા કરી અઠ્ઠાઈ મહોચ્છવ કરેલો, તેમ વીશમા શ્રીમુનિસુવ્રતસ્વામીના સમયમાં સતી સીતાદેવીએ યાત્રા કરી નવીન દેરાસર બંધાવી શાસન–પ્રભાવના કરેલી. શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના સમયે પાંડવોએ પણ યાત્રા કરેલી અને

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

ત્રેવીસમા શ્રીપાર્શ્વનાથ પ્રભુના ભાઈ અજિતસેન રાજાએ યાત્રા કરી હતી, આમ વર્તમાન ચોવીસીમાં આ તીર્થની હયાતી હતી. હવે છેલ્લા ચોવીસમા તીર્થંકર મહાવીર પ્રભુના શાસનનો ઉલ્લેખ આપણને આ મળી આવે છે.—

વિક્રમ સંવત ૩૭૦માં વલ્લભિપુરમાં શ્રી. ધનેશ્વરસૂરિજીએ 'શ્રીશત્રુંજય મહાત્મ્ય'ની રચના કરી. વિક્રમ સંવત ૩૭૫માં વલ્લભિપુરનો પ્રથમ ભંગ થયો ત્યારે એટલે ભંગ થવાના સમયે અધિષ્ઠાયકદેવે વલ્લભિપુરસ્થિત શ્રી. ચન્દ્રપ્રભપ્રભુની પ્રતિમા, ક્ષેત્રપાળની મૂર્તિઓ અને શ્રીઅમ્બિકાદેવીની મૂર્તિ આકાશમાર્ગે ચન્દ્રપ્રભાસ પાટણમાં આણી. વર્તમાનમાં શ્રીચન્દ્રપ્રભસ્વામીની મૂળનાયક તરીકેની જે પ્રતિમા છે તે એ જ હોવી જોઈએ. કારણ કે, તે પ્રતિમા ઉપર કોઈ જાતનો લેખ નથી. વિક્રમ સં. ૧૩૬૫ની સાલમાં શ્રીઅમ્બિકાદેવીની દેરીનો જીર્ણોદ્ધાર થયાનો ઉલ્લેખ નવા થયેલા ગગનચુંબી દેરાસરની ચોકીના જમણી બાજુના ગોખલામાં વિરાજમાન અંબિકાદેવીની નીચેની પાટલીમાં છે, તેમાં આકાશમાર્ગે આવેલા અંબિકાદેવીની દેરીનો જીર્ણોદ્ધાર વિક્રમ સં. ૧૩૬૫ માં કર્યો, જુઓ તે લેખ—

"संवत्त १३६५ वर्षे वैशाख वदि ५ बुधे श्रीदेवपत्तनवास्तव्यश्रीश्रीमाल ज्ञातीय.... ....सोमसींह....मातृ गुरवदेआत्मपुण्याय श्रीचन्द्रप्रभस्वामिचैत्ये पूर्वं व्योममार्गेण समागतायाः अंबिकाया मूर्तिः पुत्रकद्वयालंकृता देवकुलिका....जीर्णोद्धारः कृतः सुहडसींहेन कारितः पेटलापद्रीय श्रीमद....धर्म्मदेवसूरिभिः प्रतिष्ठापिता"

બારમા તેરમા સૈકામાં સિદ્ધરાજ જયસિંહે યાત્રા કરેલી, કુમારપાળ મહારાજાએ કુમારવિહાર અને અષ્ટાપદ મન્દિર બંધાવી સુવર્ણ કલશ ચઢાવેલો, શ્રીવસ્તુપાલ–તેજપાળે આદિનાથ પ્રભુનું અને અષ્ટાપદનું દેરાસર બંધાવી તેના નિભાવ માટે દુકાનો અને ઘરોની શ્રેણી–લાઈન બંધાવેલી તેમ પૌષધશાળા બંધાવી હતી, ભગ્ન પરિકરની નીચેના ભાગનો લેખ નીકળ્યો છે તે આ વસ્તુ પુરવાર કરે છે. જુઓ તે લેખ—

"सं. १२८९ वर्षे वैशाख वद १२ शुक्रवारे आसदेव तत्पुत्रः भार्या अनुपमादेवी.... त्मश्रेयोऽर्थं श्रीमहावीरबिंबं कारितं प्रतिष्ठितं श्रीहरिभद्रसूरिशिष्यैः श्रीविजयसेनसूरिभिः"

ચૌદમા સૈકામાં થયેલા શ્રીધર્મઘોષસૂરિજીએ મન્ત્ર ગર્ભિત સ્તુતિ કરી સમુદ્રના તરંગો મારફત જિનમન્દિરમાં રત્નો અર્પણ કરાવેલાં તેમ છઠ્ઠા સૈકામાં શ્રીવજ્રસ્વામીએ શ્રીસિદ્ધગિરિ ઉપરથી કાઢી મૂકેલ કવડજક્ષને પ્રતિબોધી અહીં અધિષ્ઠાયક બનાવેલો, પેથડ શાહે અહીં દેરાસર બંધાવેલું, તેમ સમરાશાહે પણ યાત્રા કરેલી. સત્તરમા સૈકામાં શ્રીવિજયહીરસૂરિજી મહારાજના શિષ્ય શ્રીવિજયસેનસૂરિજી મહારાજે એક જ માસમાં ચાર–પાંચ વખત અંજનશાલાકા અને પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે. વિક્રમ સં. ૧૮૭૬માં જીર્ણોદ્ધાર થયેલો હતો, વર્તમાનમાં છેલ્લો જીર્ણોદ્ધાર કરી વિ. સં ૨૦૦૮માં પૂ. આ. શ્રીચન્દ્રસાગરસૂરિજીના હાથે પ્રતિષ્ઠા કરાવી છે; દેરાસર મનોહર અને હિંદુસ્થાનભરમાં ત્રીજે નંબર આવે તેવી રીતની બાંધણી અને દેખાવ છે.

[આ મંદિરની પ્રતિમાઓના સમગ્ર લેખો આવતા અંકે આપવામાં આવશે.]

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

कडुआ मत पट्टावलीमें उल्लिखित उनका साहित्य

लेखक :–श्रीयुत अगरचंद नाहटा

श्वे. जैन संप्रदायमें अनेकों गच्छ व सम्प्रदाय हो गये हैं। यद्यपि गच्छोंकी संख्या ८४ कही जाती है पर अन्वेषणप्रेमी विद्वानोंके निकट इस संख्याका कोई मूल्य नहीं, क्योंकि प्रतिमालेखों व ग्रन्थप्रशस्तियों आदिमें जिन जिन गच्छोंका नामनिर्देश पाया जाता है उनकी संख्या भी सौसे अधिक है। ८४ गच्छोंके नामकी सूचियों भी एक ही समान नामवाली नहीं पायी जाती और उन सूचियोंके कई नामोंका ता कोई महत्त्व नहीं। वे नाम कई तो अप्रसिद्धसे हैं और कई एक ही गच्छकी शाखाओंके हैं तब सूचीके अतिरिक्त अन्य नाम भी प्रचुर पाये जाते हैं। पीछले पट्टावलीकारोंने एक कल्पना भी खड़ी की है कि उद्द्योतनसूरिजीने एक ही समय अपने ८४ शिष्योंको आचार्यपद दिया और उस चौरासी आचार्योंकी संतति ही ८४ गच्छके नामसे प्रसिद्ध हुई। पर इस कथनमें भी कोई तथ्य नजर नहीं आता। तत्कालीन कोई प्रमाण इस कथनकी पुष्टि नही करता। अस्तु।

विशेष खेदकी बात तो यह है कि जिन गच्छोंकी संतति सैकड़ों वर्षों तक चली है, जिनके गच्छोंके विद्वानोंके रचित अनेकों ग्रंथ भी विद्यमान हैं एवं प्रतिमा लेखों व प्रशस्तियोंमें जिनके प्रचुर उल्लेख मिलते हैं। उन गच्छोंकी भी अब पट्टावलियों नहीं मिलती। यह बहुत कम सम्भव है कि जिनकी परंपरा सैकड़ों वर्षो तक चली हो एवं जिनमें बहुत अच्छे विद्वान भी हुए हो उनके अनुयायी विद्वानोंने अपनी परंपरा और आचार्योंका कुछ भी इतिवृत्त नहीं लिखा हो। मेरे ख्यालसे उन पट्टावलियोंकी अनुपलब्धिका प्रधानकारण हमारे खोजशोधका अभाव ही है। हां कई पट्टावलियों नष्ट भी हो गयी है पर खोज करने पर बहुतसे ऐसे प्रभावशाली गच्छों व उनकी शाखाओंकी पट्टावलियोंके मिलनेकी पूर्ण संभावना है। गच्छ-मतोंके संम्बधी कुछ एसे ग्रंथोंका उल्लेख भी कई ग्रंथोंमें देखनेमें आता है जैसे कविवर समयसुन्दरजीके 'गाथासहस्री' ग्रंथमें एक "गच्छोत्पत्ति प्रकारण"की कई ऐतिहासिक गाथा-ओंका उद्धरण पाया जाता है उन गाथाओंसे जाना जाता है कि वह प्रकरण वास्तवमें बहुत ऐतिहासिक होगा। इसी प्रकार आहोरके विजयराजेन्द्रसूरि ज्ञानभंडारकी 'पाडिवालगच्छ' पट्टावली'जो ७वीं शताब्दीमें रची गयी है। उसमें कई बातें बिल्कुल नवीन ज्ञात होती है और उसके कई वृत्तांतोके विस्तृत वर्णन जाननके लिए "बृहत् पट्टावली" देखनेको निर्देश किया गया है पर वह प्राप्त नहीं है। "बृहद पट्टावली"के उपलब्ध होने पर बहुत कुछ नया ज्ञान मिलनेकी सम्भावना है।

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

बिकानेरके लोंकागच्छीय मोहनलालजी यतिके पास मैंने एक लोंकागच्छकी संस्कृत गद्यमें रघुनाथ यतिद्वारा रचित पट्टावली देख। थी। उसमें भी लोंकागच्छकी संस्कृत पद्यमय पट्टावलीका निर्देश मिलता है। ऐसे ही कडुआ पट्टावलीमें कल्याण कृत "युगप्रधान पट्टावली"की संस्कृत टीकाका उल्लेख है। खेद है कि जितनी सामग्री उपलब्ध हुई है वह भी प्रकाशित नहीं हुई अतः वे जिनके पास है वे प्रकाशित कर दें ताकि अन्य विद्वानों मी उससे लाभ उठा सके। अद्यावधि पट्टावलीसंग्रहके प्रकाशित केवल दो ही ग्रंथ हमारे सामने हैं। श्रीजिनविजयजी सम्पादित एवं नाहटाजी प्रकाशित " खरतरगच्छ पट्टावली संग्रह ' और दर्शन-विजयजी सम्पादित पट्टावली समुच्चय भाग १–२।

श्रीदर्शनविजयजीके एक पत्रसे ज्ञात हुआ था कि उनके पास आगमिक एवं तपागच्छकी कई शाखाओं आदिकी पट्टावलियों अभी और अप्रकाशित हैं। हमारे संग्रहमें भी उपरोक्त पाडिवालगच्छ पट्टावली, लोंका, टिप्पण, राजगच्छकी पट्टावली, धर्मघोषगच्छकी संक्षिप्त आचार्य-परंपरा नामावली, बृहद्गच्छ गुर्वावली, खरतरगच्छकी बेगड़ आदि शाखाओंकी पट्टावलियें एवं तपागच्छकी एक विशिष्ट प्राचीन भाषा पेट्टावली आदि संग्रहित है। कलकत्तेकी नित्यमणिविनय लायब्रेरी और श्रीजिनविजयजीके पास तपागच्छका गुर्वावलीविशुद्धि नामक ग्रंथ भी देखनेमें आया है। इसी प्रकार आगरेके श्रीविजयधर्मसूरि ज्ञानमंदिर आदि में कई तपागच्छकी शाखादिकी पट्टावलियों हैं उन सबका शीघ्र ही एक संग्रहग्रंथ प्रकाशित होना परम आवश्यक है। ताकि प्रत्येक इतिहासप्रेमी उनसे लाभ उठा सकें। मुनि जिनविजयजी " विविध गच्छीय–पट्टावली संग्रह " प्रकाशित कर रहे हैं। जिसके कुछ फर्मे मैंने कुछ वर्षों पूर्व मंगवाये थे पर वह ग्रंथ अभी पूरा छपा नहीं, पता नहीं वह कब तक प्रकाशित होगा।

श्रीयुत मोहनलाल दलीचन्द देशाईके पास एक कडुआ मतकी ऐतिहासिक एवं विस्तृत भाषा पट्टावली' कुछ वर्ष पूर्व मेरे बंबई प्रवासके समय देखनेमें आई और उनकी नकल करनेके लिए मंगाने पर देसाई स्वयं जब कार्तिक शुक्ला ५ को हमारे यहाँ बीकानेर पधारे थे तब साथमें लाये थे। उसके अवलोकन पर कई कई बातें जाननेको मिली। उसमें कडुआमतके साहित्यनिर्देश विशेष रूपमें उल्लेखनीय होनेसे इस लेखमें उक्त पट्टावलीमें जिन जिन कडुआमती विद्वानोंके रचित ग्रंथादिकोंका उल्लेख मिलता है उनकी सूची यहाँ दी जा

---

१ प्रकाशित–भारतीय विद्या वर्ष १ अंक २ पल्लीवाल गच्छपट्टावली, प्र. आत्माराम शताब्दी स्मारक ग्रन्थ।

२ आपने अपने 'जैन गूर्जर कविओ' भाग २–३ के अंतमें प्राप्त पट्टावलियोंका अति संक्षिप्त सार दिया है जिसमें कडुआमत पट्टावली भी सम्मलित है। एक संक्षिप्त पट्टावली इस मतकी जैन साहित्य संशोधकमें भी छपी थी।

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

रही है। इसमेंसे कई ग्रंथ तो उपलब्ध भी हैं पर जो अभी तक अनुपलब्ध हैं उनका पत्ता लगाना नितान्त आवश्यक है।

जिस पट्टावलीके आधारसे कडुआमतके विद्वानोंकी रचनाओंका परिचय इस लेखमें दिया जा रहा है उसकी रचना संवत् १६८५के पौष शुक्ला १५ पुष्य नक्षत्रमें कडुआमती शाह कल्याणने (अष्टम पट्टधर तेजपालकी विद्यमानतामें) की है। देशाईकी प्रतिकी पत्र संख्या ३६ है। प्रति पृष्ठ पंक्तियां १४ और प्रति पंक्ति अक्षर ४० से ४५ तक हैं। प्रतिका एक कोना कुछ कट गया है व कुछ किनारा उधेईने भी भक्षित किया है फिर भी मूल वस्तु सुरक्षित है। उसका लेखक कोई खरतरगच्छीय यति है। लेखनकी अशुद्धियें काफी रह गयी हैं। उसकी प्रतिलिपि करनेके बाद मेरे भ्रातृपुत्र भंवरलालको विजयधर्मसूरि ज्ञानमंदिर आगरेमें कडुआमतका एक गुटका मिला। जिसमें यह पट्टवली शुद्ध रूपमें लिखित है। उसकी प्रतिलिपि भी भंवरलालने करके मुझे भेज दी थी। अब इस पट्टावलीमें निम्नलिखित कडुआमतके साहित्यकी सूची दी जा रही है।

१ शाह कडुआकृत–

(१) हरिहरादिके पद।

(२) सज्झाय–माइबापनी कीजइ भगति **विनय** करतां रूडा-युगति।

जीवदया **साची** पालइ, शील धरी कुल अजूवालीइ ॥ १ ॥

इत्यादि सज्झाय सर्वत्र सांप्रतं प्रसिद्धस्ति। सं. १५१४ से पूर्व रचित।

(३) स्तवन-"रिसहजिनवर मूरति तुम्ह तणी," स्तवनं कृतं (सं. १५२८ अहमदाबाद)।

(४) १०१ बोल (प्रस्तुत पट्टावलीमें दिये हैं)।

(५) २१ बोल (प्रस्तुत पट्टावलीमें हैं)।

(६) १०४ बोल शीलपालनेके।

(७) १२३ (११३) बोल स्त्रीके शील पालनेके।

(८) स्तवन–'जयजगगुरू देवाधिदेव,' (सं. १४ मी वडोदरेमें)।

(९) वीरस्तवन–'सखि सार नय गंधारग्राम' (सं. १५४२ गंधारमें रचित)।

(१०) विमलगिरिस्तवन–"विमलगिरिप्रासाद पोढ़उ" (सं. १५४५)।

(११) चैत्यपरिपाटीस्तवन–'जिनवर वचन अमृत सम जाणी' (संघयात्रास्थानोंके वर्णन)।

(१२) लुंपक चच्चरीपूजा संवर रूप स्थापना 'पत्र (सं. १५४७ सूर्यपुर)'
(तेऽत्र अष्टम पट्टालंकार श्रीतेजपाल पार्श्वेऽस्ति)।

(१३) पार्श्वस्तवन--"माहरइ मंदिरि पांसजी" (सं. १५४८ पाटणमें बिम्ब प्रवेश

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

समय) रचित ।

(१४) गीत--"अरिहंत नाम औषधहिं सारइ" (सं. १५६३ अंत समये रचित छइ)।

(१५) गीत, स्तवन, साधुवंदना प्रमुख ग्रंथ ६००० पाटणमां (पाटणमें इसकी खोजनी चाहिए)।

(१६) इनके अतिरिक्त लीलावती सुमतिविलासरासका उल्लेख जै. गु. क. १-३में भी है।

२ शा० दीपाकृत–

(१) छंद–"जिनभुवन जाएविमान पहिलु मुकीइ"।

(२) बारव्रत चौपई "वीरजिणसर प्रणमुं पाय॥ (सं. १५४८ पत्तन)।

३ दो० राजपालकृत–

(१) सज्झाय--"वंदो वीर जिणंद" (सं. १५४३ में रचित)।

४ जा० श्रीवंत (विशिष्ट विद्वान)—

(१) हुंडी (लघुशालीया तपाके बाद वर्णनात्मक)।

(२) गुरुतवि निर्णयहुंडी (ते सांप्रत हछतपुरमध्ये छइ उपाश्रयने मंडारि पत्र ४४)।

(३) ऋषभविवाहलोढा० ४४ सर्वत्र प्रसिद्ध।

(४) ढोलीया वर्णन।

(५) स्तुति आदि अनेक।

५ सा० रामा–

(१) परी० पुंनाको दिये हुए पत्र १० (हव(छ!)तपुर भंडारमें)।

६ सा० रामा कर्णवेधी–

(१) लुंपक हुंडी वृद्धपत्र ३२९ अधिकार ५७४ (प्रति राजनगर भं०)।

(२) वीरनाहविवाहलु सं. १५९४।

७ मांडणकृत–

(१) रास।

८ सा० रत्नपाल–

(१) अवन्ती सुकुमालरास (सं. १६४४ शत्रुंजये)।

(२) चौवीशी।

(३) वीशी।

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

(४) तेरह काठियाभाष।

(५) स्तवन स्तुति अनेक।

९ **सा० तेजपाल**—

(१) स्तवन–' महावीरं नमस्कृत्य कल्याणकारणो धर्मः ' इत्यादि ॥

१० **तेजपाल**—

(१) वरणाग नलुआनी सज्झाय (सं० १६६६)

(२) देशपदी (सं० १६६७) पद्यटीका पंचदशी, इत्यादि १० बोल विचार।

(३) दीपोत्सवकल्प संस्कृत–सावचूरि। (सं० १६७१)।

(४) चतुर्विंशतिजिनस्तोत्र–' सर्वसुरासुरैर्वन्द्यं ' टीका सह।

(५) सप्तप्रश्नी (सं० १६७५)।

(६) वीरनां पांच स्तवन।

(७) भगवती साधुवंदना (सं० १६७६) स्तंभतीर्थे।

(८) स्तवन–सज्झाय अनेक।

(९) शतप्रश्नी (सं. १६७८–७९) पाटण।

(१०) स्नात्रविधि (१६८०) स्तंभतीर्थे।

(११) सीमंधरस्वामी शोभातरंग-- ४३ (सं० १६८२)।

(१२) अजितनाथ स्तुति--सावचूरि।

(१३) वीरतरंग (संस्कृत)।

(१४) जिनरंग (सर्वग्रंथाग्र--१० हजार प्रमाण रचना)।

११ **सा० मावजी** (सा० रत्नपाल शिष्य)—

(१) नर्मदासुंदरी रास (सं. १५६३)–देखें जै० गू० क० भाग ३, पृ० ९९।

१२ **सा० कल्याण** (सा० तेजपाल शिष्य)—

(१) लुंपकचर्चा (हाथपोथी सं० १६७९)—

(२) धर्मविलास ढा० ४३, (सं० १६८५ जे० सुदि ५)–देखें जै० गू० क० भा० १ पृ० ५२७।

(३) युगप्रधान पट्टावली टीका (संस्कृत) (युगप्रधानवंदना)।

(४) कडूआमत पट्टावली (सं० १६८५ पो० सु० १५ के बादकी रचना)।

---

१. प्रकाशित, इसके संबंधमें मेरा लेख ' जैन सत्य प्रकाश ' वर्ष: १७ अं. देखो

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

(५) वासुपूज्य मनोरम फाग (सं० १६९६ माघ सुदि ८ सो० थराद) देखें—जै० गू० क० भा० १, पृ० ५७५।

(६) अमरगुप्तचरित्र (सं० १६९७ पो० सु. १३ देखें—जै० गू० क० भा० १ पृ० ५७६)।

(७) महादंडक ९९ द्वार बाळा० पत्र ९ (सं० १७१२)।

(८) अभिनंदन स्तवन—' प्रभु प्रणमुं रे ' स्तंभतीर्थ।

१३ लाधाशाह—

(१) जम्बूरास (सं० १७९४ फा० सुदि २ गु० लोहीग्राम जयचंदजी भंडार)।

(२) सूरतचैत्य परिपाटी (सं० १७९३ मि० व० १० गु० सूरत प्रकाशित)।

(३) शिवचंद्रजीनो रास—(सं० १७९५ आसो० सु० ५ राजनगर—हमारा संग्रह—ऐतिहासिक का० सं० ' में मुद्रित)।

(४) पृथ्वीचंद्र-गुणसागर चरित्र-वार्ता (सं० १८७७ मि० सु० ५ र० राधनपुर)।

(५) चौवीशी (सं० १७६० विजयादशमी शुक्र—अहमदावाद)।

शाह कल्याणजीकी चार नंबर रचनाके बादसे जिन रचनाओंकी सूची ऊपर दी गई है वे 'जैन गूर्जर कविओं'के आधारसे दी है।

कडुआ पट्टावलीमें इनके अतिरिक्त ब्रह्मरचित ' नागिल-सुमतिरास, चउसरण-टीका और दुदाके साथ खीमाकी वार्ता पत्र—२, आठमी-पाखी चर्चा, ऋषिमति उत्पत्ति विशेष वार्ता, आनन्द विमलसूरि वृत्तान्त ' आदिका भी उल्लेख है।

कडुआ मतका जहां जहां प्रचार अधिक रहा है वहां उनके ज्ञानभंडार भी थे, जिनमेंसे पाटण, राजनगर, हबतपुर या हछतपुर एवं थरादके भंडारका उल्लेख प्रस्तुत पट्टावलीमें आया ही है। थरादमें कडुआ-मतका अब भी भंडार है। अन्य तीन स्थानोंमें है या नहीं मुझे पता नहीं। उपर्युक्त कडुआमत साहित्यकी शोध इन भंडारोंमें अवश्य होनी चाहिए। सा० कडुआने ९००० श्लोक करीबकी रचना की और शाह तेजपालने १०००० श्लोक प्रमाणकी रचना की बताई गई है। इनमें कई ग्रंथ बड़े महत्त्वपूर्ण हैं। जैसे—लुंपक वृद्ध हुंडी, लुंपक चर्चासिलोंकागच्छकी मान्यताओं और ऋषिमति उत्पत्ति और हुंडी द्वारा तपागच्छ पर कुछ नया प्रकाश मिलेगा।

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

[અનુસંધાન ટાઈટલ પૃષ્ઠ : ૨ થી ચાલુ]

૬૭. પ્રશ્ન—એ આઠ દૃષ્ટિઓમાં કઈ કઈ દૃષ્ટિઓ મિથ્યાત્વભાવમાં હોય અને કઈ કઈ દૃષ્ટિઓ સમ્યક્‌ત્વભાવમાં હોય?

ઉત્તર—શરૂઆતની ચાર દૃષ્ટિઓ મિથ્યાત્વભાવમાં હોય છે એટલે ચાર દૃષ્ટિ સુધી જીવને મિથ્યાત્વપણું હોય છે. અને છેલ્લી ચાર દૃષ્ટિઓ સમ્યક્‌ત્વભાવમાં હોય છે. એટલે સ્થિરા દૃષ્ટિમાં સમ્યગ્ દર્શન ગુણ પ્રગટ થતો હોવાથી સ્થિરા દૃષ્ટિ વગેરે ચાર દૃષ્ટિઓ સમ્યકત્વ ભાવની ગણાય છે. ૬૭.

૬૮. પ્રશ્ન—આચારાંગ સૂત્રની નિર્યુક્તિ ટીકા વગેરેની બીના કેવા પ્રકારની છે?

ઉત્તર—આચારાંગ સૂત્રના કર્તા સુધર્માસ્વામી, મૂળગ્રંથનું પ્રમાણ બે હજાર પાંચસો શ્લોક. ૩–આ સૂત્રની ઉપર ચૌદ પૂર્વધર શ્રીભદ્રબાહુ સ્વામી મહારાજે ચારસો પચાસ ગાથા પ્રમાણ નિર્યુક્તિની રચના કરી છે. ૩–અધ્યયન અઠ્ઠાવીસ છે. ૪–ચૂર્ણિનું પ્રમાણ ત્યાસીસો (૮૩૦૦) શ્લોક. ૫–આ સૂત્રની ઉપર શ્રી શીલાંકાચાર્ય મહારાજે બાર હજાર શ્લોકપ્રમાણ ટીકાની રચના કરી છે. આ રીતે આચારાંગ સૂત્રના અઠ્ઠાવીસ અધ્યયનને અંગે નિર્યુક્તિ વગેરેની બીના જાણવી. આ સૂત્રમાં મુનિઓના આચાર વગેરેની મુખ્ય બીના જણાવી છે. ૬૮.

૬૯. પ્રશ્ન—બીજા સૂયગડાંગ સૂત્રની નિર્યુક્તિ વગેરેની બીના કેવા પ્રકારની છે?

ઉત્તર—બાર અંગ પૈકી આ સૂત્ર બીજા નંબરે છે. તેમાં–૧ ત્રણસોને ત્રેસઠ પાંખડીઓનાં સ્વરૂપ ૨–વીર પરમાત્માની સ્તુતિ, ૩–સંયમી આત્માએ અનુકૂળ ઉપસર્ગ સહન કરતી વખતે કેવા પ્રકારનું ધૈર્ય રાખવું જોઈએ? ૪–આર્દ્રકુમારનું જીવન ૫–હસ્તી તાપસનું વર્ણન વગેરે બીના આવે છે. ૨–અધ્યયન–તેવીસ. ૩-મૂળ ગ્રંથનું પ્રમાણ–એકવીસસો (૨૧૦૦) શ્લોક. ૪–ભદ્રબાહુસ્વામી મહારાજે બનાવેલી નિર્યુક્તિનું પ્રમાણ ગાથા અઢીસો. ૫–ચૂર્ણિનું દસહજાર શ્લોક. ૬–શીલાંકાચાર્ય મહારાજે બનાવેલી ટીકાનું પ્રમાણ બાર હજાર આઠસો ને પચાસ (૧૨૮૫૦) શ્લોક. ૭–આ રીતે સૂયગડાંગ સૂત્રના અધ્યયન વગેરેની બીના જાણવી. ૬૯

૭૦. પ્રશ્ન—શ્રીસ્થાનાંગ સૂત્રની ટીકા વગેરેની બીના કેવા પ્રકારની છે?

ઉત્તર—બાર અંગની અપેક્ષાએ આ ત્રીજું અંગ છે. તેમાં પહેલા અધ્યયનમાં એક એક વસ્તુ જણાવી છે અને બીજા અધ્યયનમાં બબ્બે વસ્તુ બતાવી આ ક્રમે કરીને ત્રીજા ચોથા અધ્યયન વિગેરેમાં ત્રણ ત્રણ ચાર વગેરે વસ્તુનું સ્વરૂપ બતાવીને છેવટે દશમા અધ્યયનમાં દશ દશ વસ્તુની બીના જણાવી છે. ચાર પ્રકારના શ્રાવકોનું સ્વરૂપ. ચોથા અધ્યયનમાં જણાવ્યું છે તથા કયા ચાર કારણ સેવીને સંસારી જીવ નરકને લાયક કર્મ બાંધીને નરકમાં જાય છે તે કારણોની બીના પણ આ ચોથા અધ્યયનમાં જણાવી છે, તેમજ કયા કયા નવ કારણથી રોગની ઉત્પત્તી થાય છે? તે બીના અને પ્રભુ શ્રીમહાવીરદેવના શાસનની નિર્મળ આરાધના કરીને તીર્થંકર નામકર્મ બાંધનારા શ્રેણિક રાજા, સુપાર્શ્વ રાજા, સુલસા, રેવતી વિગેરે જીવોની બીના પણ નવમા અધ્યયનમાં વર્ણવી છે. એ ઉપરાંત સાધુજીવનને અંગે અને શ્રાવક જીવનને અંગે ખાસ જરૂરી બીના પણ આ સૂત્રમાં વર્ણવી છે. ૨–આ સૂત્રના દસ અધ્યયનો છે. ૩–મૂળ ગ્રન્થનું પ્રમાણ ત્રણહજાર સાતસો ને સિત્તર શ્લોક. ૪–સ્થાનાંગ સૂત્ર વગેરે નવ અંગોની ઉપર શીલાંકાચાર્ય મહારાજે પહેલાં ટીકાઓ રચી હતી પણ વિચ્છેદ થવાથી અભયદેવસૂરિ મહારાજે એ નવે અંગોની ઉપર નવી ટીકાઓ બનાવી તેમાં આ સૂત્રની ટીકાનું પ્રમાણ પંદર હજાર બસોને પચાસ શ્લોક છે. આ રીતે ઠાણુંગસૂત્રની ટીકા વગેરેની બીના ટૂંકામાં જાણવી. ૭૦.

For Private And Personal Use Only

Shri Mahavir Jain Aradhana Kendra www.kobatirth.org Acharya Shri Kailassagarsuri Gyanmandir

Shri Jaina Satya Prakasha. Regd. No. B. 3801 श्री जैन सत्य प्रकाश

શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ
અંગે સૂચના

યોજના

૧. શ્રી. જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ દ્વારા 'શ્રી. જૈન સત્ય પ્રકાશ' માસિક ૧૭ વર્ષ થયાં પ્રગટ કરવામાં આવે છે.

૨. એ સમિતિના આજીવન સંરક્ષક તરીકે રૂા. ૫૦૦) આ૦ દાતા તરીકે રૂા. ૨૦૦) આ૦ સદસ્ય તરીકે રૂા. ૧૦૧) રાખવામાં આવેલા છે. આ રીતે મદદ આપનારને માસિક કાયમને માટે મોકલવામાં આવે છે.

વિનંતિ

૧. પૂજ્ય આચાર્યાદિ મુનિવરો ચતુર્માસનું સ્થળ નક્કી થતાં અને શેષ કાળમાં જ્યાં વિહરતા હોય એ સ્થળનું સરનામું માસિક પ્રગટ થાય એના ૧૫ દિવસ અગાઉ મોકલતા રહે અને તે તે સ્થળે આ માસિકના પ્રચાર માટે ગ્રાહકો બનાવવાનો ઉપદેશ આપતા રહે એવી વિનંતિ છે.

૨. તે તે સ્થળોમાંથી મળી આવતાં પ્રાચીન અવશેષો કે ઐતિહાસિક માહિતીની સૂચના આપવા વિનંતિ છે.

૩. જૈનધર્મ ઉપર આક્ષેપાત્મક લેખો આદિની સામગ્રી અને માહિતી આપતા રહે એવી વિનંતિ છે.

ગ્રાહકોને સૂચના

૧. "શ્રી જૈન સત્ય પ્રકાશ" માસિક પ્રત્યેક અંગ્રેજી મહિનાની ૧૫મી તારીખે પ્રગટ થાય છે.

૨. આ માસિકનું વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૩) ત્રણ રૂપિયા રાખવામાં આવ્યું છે.

૩. માસિક વી. પી. થી ન મંગાવતાં લવાજમના રૂા. ૩) મનીઑર્ડરદ્વારા મોકલી આપવાથી અનુકૂળતા રહેશે.

૪. આ માસિકનું નવું વર્ષ દિવાળીથી શરૂ થાય છે. પરંતુ ગ્રાહક ગમે તે અંકથી બની શકાય

૫ ગ્રાહકોને અંક મોકલવાની પૂરી સાવચેતી રાખવા છતાં અંક ન મળે તો સ્થાનિક પોસ્ટ ઑફિસમાં તપાસ કર્યા પછી અમને સૂચના આપવી.

૬. સરનામું બદલાવવાની સૂચના ઓછામાં ઓછા ૧૦ દિવસ અગાઉ આપવી જરૂરી છે.

લેખકોને સૂચના

૧. લેખો કાગળની એક તરફ વાંચી શકાય તેવી રીતે શાહીથી લખી મોકલવા.

૨. લેખો ટૂંકા, મુદ્દાસર અને વ્યક્તિગત ટીકાત્મક ન હોવા જોઈએ.

૩. લેખો પ્રગટ કરવા ન કરવા અને તેમાં પત્રની નીતિને અનુસરીને સુધારોવધારો કરવાનો હક તંત્રી આધીન છે.

મુદ્રક : ગોવિંદલાલ જગશીભાઈ શાહ, શ્રી શારદા મુદ્રણાલય, પાનકોર નાકા, અમદાવાદ.
પ્રકાશક : ચીમનલાલ ગોકળદાસ શાહ.
શ્રી. જૈનધર્મ સત્ય પ્રકાશક સમિતિ કાર્યાલય, જેશિંગભાઈની વાડી, ઘીકાંટા રોડ–અમદાવાદ.

For Private And Personal Use Only